

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ

SOSYAL BİLİMLER ÇALIŞTAYI 2021

GÖÇ KAVRAMINA ÇOK BOYUTLU YAKLAŞIM SEMPOZYUMU

EDİTÖR

Ece Türköz OĞUZ

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

**SOSYAL BİLİMLER ÇALIŞTAYI 2021
GÖÇ KAVRAMINA ÇOK BOYUTLU
YAKLAŞIM SEMPOZYUMU**

29 EYLÜL-30 EYLÜL 2021

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Sosyal Bilimler Çalıştayı 2021
Göç Kavramına Çok Boyutlu Yaklaşım Sempozyumu

İmtiyaz Sahibi

Doç. Dr. Mustafa AYDIN

Yayın Komisyonu Başkanı

Prof. Dr. Mehmet Reşat BAŞAR

Editör

Ece Türköz OĞUZ

E-ISBN

978-625-7783-69-9

Kapak Tasarımı

İstanbul Aydın Üniversitesi Görsel Tasarım Koordinatörlüğü

Basım Yılı

2023

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi

Bu eserin tüm hakları saklıdır. Yazılar ve görsel malzeme
izin almadan tümüyle veya kısmen yayımlanamaz.

Bu kitabın tüm hakları İstanbul Aydın Üniversitesine aittir.

Danışma Heyeti

Doç. Dr. Mustafa AYDIN (İstanbul Aydın Üniversitesi Mtevelli Heyet Başkanı)

Prof. Dr. Yadigâr İZMİRLİ (İstanbul Aydın Üniversitesi Rektörü)

Prof. Dr. İbrahim Hakkı AYDIN (İstanbul Aydın Üniversitesi Rektör Yardımcısı)

Prof. Dr. Zafer ASLAN (İstanbul Aydın Üniversitesi Rektör Yardımcısı)

Prof. Dr. Mehmet Hakan KESKİN (İstanbul Aydın Üniversitesi Rektör Yardımcısı)

Prof. Dr. Mehmet Reşat BAŞAR (İstanbul Aydın Üniversitesi Rektör Yardımcısı)

Prof. Dr. Ragıp Kutay Karaca (İstanbul Aydın Üniversitesi Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Bölümü)

Prof. Dr. Hatice Deniz Yüksek Tekin (Kent Üniversitesi)

Prof. Dr. Zeki Aslantürk

Muzaffer Baca (Uluslararası Mavi Hilal Vakfı Başkan Vekili)

Düzenleme Heyeti

Prof. Dr. Ragıp Kutay Karaca (İstanbul Aydın Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü)

Dr. Öğr. Üyesi Özgür TÖR (İstanbul Aydın Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü)

Doç. Dr. Elvin YILDIRIM (İstanbul Aydın Üniversitesi Tarih Bölümü)

Doç. Dr. Alev DURAN (İstanbul Aydın Üniversitesi Tarih Bölümü)

Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe KAFDAĞLI KORU (İstanbul Aydın Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü)

Dr. Öğr. Üyesi Hazar VURAL JANE (İstanbul Aydın Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü)

Doç. Dr. Gökçen ÇATLI (İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyoloji Bölümü)

Dr. Öğr. Üyesi Hanse TASA (İstanbul Aydın Üniversitesi Psikoloji Bölümü)

Dr. Öğr. Gör. Tezcan Zeynep ÖZCAN TİLKİ (İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Hizmetler Bölümü)

Arş. Gör. Fuat Ozan BİRKAN (İstanbul Aydın Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü)

Arş. Gör. İsmail ÖZTÜRK (İstanbul Aydın Üniversitesi İşletme Bölümü)

Arş. Gör. Tuğçe CELEP (İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyoloji Bölümü)

Arş. Gör. Nilay ŞENAY (İstanbul Aydın Üniversitesi Psikoloji Bölümü)

İÇİNDEKİLER

- Mülteciler Hukukunun Kavramsal Boyutları
(Prof. Dr. Işıl ÖZKAN) 6
- Afganistan'dan Türkiye'ye Yönelen Göç Hareketleri Bakımından
Türkiye'nin Ulusal ve Uluslararası Hukuktan Doğan Sorumluluğu
(Prof. Dr. Bilgin TİRYAKİOĞLU & Dr.Öğr. Üyesi Neva ÖVÜNÇ) 22
- Suriye'den Ülkemize Gelen Kişilere Yönelik Değerlendirme
(Prof. Dr. Vahit DOĞAN) 44
- Türkiye'nin Dış Politika Krizlerinde Kitlemel İnsan Hareketliliği ve
Kriz Yönetimi (Doç. Dr. Fuat AKSU) 67
- Göç Sürecinde Ev Sahibi Ülkenin Yaşadığı Psikolojik Sorunlar
(Uzman Doktor Özgür MADEN) 70
- Göç Eden Çocuk ve Gençlerin Yaşadığı Sosyal ve Psikolojik
Zorluklar ve Koruyucu Faktörleri - Göç ve Uyum Süreçleri
(Dr. Gülseli BAYSU) 76
- Türkiye'de Mültecilere Yönelik Sosyal Politikaların Belirlenmesi
(Dr. Öğr. Üyesi Fahimeh Hosseinezhad Hendvari) 80

MÜLTECİLER HUKUKUNUN KAVRAMSAL BOYUTLARI

*Prof. Dr. Işıl ÖZKAN

I- GİRİŞ:

Ülkemizde teoride ve pratikte göç ile ilgili kavramların birbirinin yerine veya aynı anlamı içerir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Örneğin mülteci ve sığınmacı terimleri çoğu zaman aynı durumu ifade etmektedir. Diğer yandan küreselleşme sonucu küçük bir köy haline gelen Dünya’da göç olgusu giderek artmakta ve göç hukuku önem kazanmaktadır. Kişiler doğdukları ülkede yaşamak yerine sınırları aşarak; bazen sığınılacak bir ülke, bazen de daha iyi bir yaşam sağlayacak refah ülkesi aramaktadırlar.

Kişilerin göç etme nedenlerine göre sahip olduğu farklı statüler uluslararası hukuk ve ulusal hukuklarca düzenlenmektedir. Bunlardan siyasi nedenlerle, savaş ya da iç savaş ya da doğal felaketler nedeniyle ülkelerini terkedip, zorunlu olarak ve geçici biçimde komşu ülkelere sığınanlara; sığınma arayan (asylum seeker), mülteci (refugee)ya da sığınmacı (asylum) denilmektedir. Buna karşın ekonomik nedenlerle buldukları ülkeyi terk edip, çalışmak ve daha iyi şartlarda yaşamak için göç edenlere göçmen, göçmen işçi, düzensiz göçmen gibi isimler verilmektedir.

Esas olan ulusal koruma olduğu halde, bunun gerçekleşmediği durumlarda uluslararası koruma mekanizmaları devreye girmektedir. Uluslararası Göç Örgütü, Uluslararası Çalışma örgütü ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği buna örnek gösterilebilir. Türkiye Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesine, 1967 Protokolüne taraftır. Ancak Sözleşmedeki coğrafi kısıtlama hakkını saklı tutmuştur. Bunun anlamı yalnızca Avrupa Konseyi üyesi ülkelerden gelen kişileri

mülteci saymasıdır. Dolayısıyla ülkemize Irak'tan ve daha sonra Suriye'den gelenlerin böyle bir statüleri bulunmamaktadır.

Uzun süre göç konusunda ayrıntılı bir mevzuatı olmadığı için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince de eleştirilen Türkiye 2014 tarihinde tümüyle yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile Avrupa standartlarında bir mevzuata sahip olmuştur. Bu kanunda sayılan, mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma statüsü sahipleri, insan ticareti mağdurları, geçici koruma, insancıl nedenlerle koruma birbirinden farklı statüler olup, farklı sonuçlara bağlanmıştır¹.

Biz bu makalede belirlenen sınırlar içinde farklı kavramların anlamı ve statüleri konusunda bilgi vermeye çalışacağız. Bu çalışmanın değerli yargı mensupları ve uygulamacılara faydalı olmasını dileriz.

II- KAVRAMLAR

A- Göçmen (Migrant)

Göçmen (muhacir), çeşitli nedenlerle (ekonomik, siyasi, dini vd.) bağlı bulunduğu ülkeyi terk ederek, yerleşmek amacı ile başka bir ülkeye giden kişilerdir. Göçmenliğin iki önemli unsuru bulunur: Birincisi yerleşmek niyeti, ikincisi kişinin kendi rızası ile göçmesidir. Göç, münferit (tek başına) olabileceği gibi, toplu olarak da yapılabilir². Göç esas olarak iç hukuk kurallarıyla düzenlenir. İstisnaen milletlerarası anlaşmalar konusu olabilir³.

* Prof. Dr. Işıl ÖZKAN Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. ÖZKAN, Işıl, Göç, İltica ve Sığınma Hukuku, 3. bs, Seçkin Yayınları, 2018, Ankara.

² ÇELİKEL, Aysel/GELGEL, Günseli(Öztekin), Yabancılar Hukuku, 23.bs, İstanbul, 2017,, s.28-29.

³ 1952 Türkiye-Bulgaristan Anlaşması.

Kişinin yerleşmek niyetiyle yabancı bir ülkeye gitmesi, terk edilen ülke bakımından “dışa göç” (emigration) olgusunu, yerleşmek niyetiyle gidilen ülke bakımından ise, içe göç (immigration) olgusunu oluşturur. Kişinin terk ettiği ülkeden yerleşmek niyetiyle gideceği ülkeye varıncaya kadar, diğer ülkelerden geçişi ise, transit göç olarak nitelendirilir⁴.

Türkiye açısından dışa göçün, TVK’nın 22. maddesine göre “çıkma” izni almak suretiyle TV’den ayrılma şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak “çıkma” kurumu, dışa göçün sebebi değil, sonucudur. Daha önce ekonomik nedenlerle Batı Avrupa ülkelerine giden Türk göçmenler, yerleştikleri ülkelerin bazılarının çifte vatandaşlığı kabul etmemesi nedeniyle, TV’den çıkmak zorunda kalmışlardır⁵.

Türk hukukunda içe göç İskan Kanununda düzenlenmiştir. Bu kanundaki tanıma göre göçmen (3/d), “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip, bu Kanun gereğince kabul olunanlardır”. Göçmen kabul edilmeyecek kişiler ise 4. maddede sayılmıştır. Buna göre, Türk soyundan olmayan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup da, sınırdışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye’ye gelmeleri uygun görülmeyenlerdir. Türk soyundan olma ve Türk kültürüne bağlılığın tespiti, ilgili bakanlıkların görüşü alınarak Dışişleri Bakanlığının teklifi üzerine Cumhurbaşkanlığı kararı ile yapılır (7. md.).

İskan Kanunu’ndaki tanıma girmeyen ve ekonomik nedenlerle çalışmak ya da yatırım yapmak amacıyla Türkiye’ye gelen göçmenler de bulunmaktadır.

⁴ DOĞAN, Vahit, Türk Yabancılar Hukuku, 5. bs., Ankara 2020, s.12.

⁵ Almanya, Avusturya, Hollanda gibi, bazı ülkeler çifte vatandaşlık kabul etmektedir. Bkz. ÖZKAN, Işıl /TÜTÜNCÜBAŞI, Uğur, “Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler” AÜHFHD c.57 Sayı:3 2008, p. 599-634 s.609 vd.

SSCB ‘nin dağılmasından sonra Kuzey’deki bağımsız cumhuriyetlerden çalışmak için ülkemize gelenler yanında Orta- Doğu ve Uzak Doğu ,ülkelerinden gelip. taşınmaz satın almak veya yatırım yapmak suretiyle vatandaşlık almak isteyenler çoğunluğu teşkil etmektedirler.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) 1950 yılında kurudu. 1990’dan beri hızla gelişerek uluslararası göç alanında çalışan en önemli örgüt oldu. Ancak IOM bir BM ajansı değildir, bu nedenle çalışmalarının normatif bir karakteri bulunmamaktadır. Daha çok devletlere hizmet sağlamaktadır. Bu nedenle uluslararası örgütten çok özel bir firma gibi çalışır. Uluslararası Göç Konusunda Küresel Komisyon (GCIM) 2007’de kurulmasına rağmen devletler arası dialog konusunda daha görülebilir ve yüksek bir forum oluşturmaktadır. Bu forum da BM dışında oluşmuştur, fakat BM Göç ve Gelişme Genel Sekreteri Özel Temsilcinin rolü ile bağlantılıdır⁶.

B- Düzensiz Göçmen (Irregular Migrant)

Geniş çapta düzensiz göç yeni bir sosyal fenomendir. 1986’dan itibaren OECD düzensiz göçü rapor etmektedir. Daha çok bölgesel olarak başlayan bu olgu, giderek genişlemektedir⁷. Düzensiz göç sadece devletlerin milli hukuku açısından ele alınmaktadır. Ancak 1976’dan beri OECD raporlarına girmektedir. AB’de 1999 Amsterdam Andlaşmasından beri, vize, sığınma, göç konusunda topluluk göç politikası oluşturulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda düzensiz göçle mücadele, polis işbirliği, sınır kontrolleri ve insan ticareti ile mücadele gündeme gelmiştir. Tampere Başkanlık Sonuçları ile

⁶ BETTS, Alexander, Introduction: “Global Migration Governance”, in ed (BETTS, Alexander) Global Migration Governance, Oxford, 2011, s.13.

⁷ DÜVELL, Franck, “Irregular Migration”, in (ed: BETTS, Alexander), Global Migration Governance, Oxford, 2011, s.78.

“coherent approach” kabul edilmiştir⁸. 1990’ın ortalarından itibaren AB göç kontrol sistemi bölge ülkelerine ve aday ülkelere genişletilmiştir⁹.

Düzensiz göçün bölgesel yönetiminden (EU/NAFTA/SPP/APC) küresel yönetime (IOM, ILO ve IGC) Budapeşte yaklaşımı ile gelinmiştir. Yasa-dışı göçün yönetimi iki alanı kapsar. 1- düzensiz göçün kontrolü, önlenmesi ve mücadele, 2- düzensiz göçmenlerin korunması. Düzensiz göçün yönetimi günümüzde bir paradoks oluşturmaktadır. Küreselleşme, malların, sermayenin, bilginin dolaşımını hızlandırmakta, insanların dolaşımını sınırlamalara tâbi olmaktadır¹⁰.

Göç ile göçün kaynağı olan yerin ekonomik gelişmesi arasındaki ilişki uzun zamandan beri inceleme ve tartışmaların konusu olmaktadır. Diğer yandan göçün olumlu etkileri de görülmektedir. Fakir ülkelere dünyaya ekonomik göçün olduğu açıktır. Bu ülkelere para transferi yoluyla sosyal değişiklikler sağlanabilir. Bu yardımların aynı zamanda devletlerin kendi kendine yeterliliği açısından ve mahalli-küresel çıkarlar açısından olumlu etkileri vardır¹¹.

IOM el kitabı, insan ticareti mağdurlarına doğrudan yardımı düzenlemektedir. Bu program içinde sığınma evleri kurulması, tıbbi, psikolojik ve hukuki yardım düzenlenmektedir¹². Ayrıca yeniden entegrasyon planlanmaktadır¹³.

⁸ “İşbirliği yaklaşımı”, DÜVELL, s.83.

⁹ DÜVELL, s.84.

¹⁰ DÜVELL, s.99-100.

¹¹ LINDLEY, Anna, “Remittances” in (ed: BETTS, Alexander), Global Migration Governance, Oxford, s.25.

¹² IOM El Kitabı, İnsan Ticareti Mağdurlarına Doğrudan Yardım, IOM, 2008, s.117 vd.

¹³ IOM El Kitabı, s.88 vd.

C-Göçmen işçi (Migrant Worker)

Göçmen işçiler siyasî değil, ekonomik nedenlerle ve kendi rızaları ile vatandaşı oldukları ülkeleri terk edip, başka bir ülkede iş arayan ve bulunduğu işte çalışan kişiler olarak göçmen (muhacir) ve mülteci ya da sığınmacı tanımına da girmemektedir. Bugün az gelişmiş ülkelerden işçi göçü çok yaygın bir şekilde sürmektedir. “Düzenli işçi” dediğimiz, bulunduğu ülkenin mevzuatına uygun olarak oturma ve çalışma iznine sahip işçiler daha fazla korunurken, işçi trafiği ya da kaçak işçi ticareti denilen yollarla başka ülkelere çalışmaya giden işçilerin hemen hiçbir hakkı bulunmamakta ve genellikle sınırdışı edilmektedirler. Bu kişilerin durumunu, yalnızca Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerin Korunmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi¹⁴ düzenlemektedir. Diğer uluslararası ve bölgesel belgeler ise, daha çok düzenli işçilerin haklarını ele almaktadır. Tüm Göçmen İşçiler Sözleşmesi’nin 3/d maddesi Sözleşme’nin uygulanmayacağı kişiler arasında mülteciler ve vatansızları saymış ve bunlar için Sözleşme’nin uygulanmamasını ilgili Taraf devletin mevzuatında veya o devleti bağlayan bir uluslararası andlaşmada öngörülmemesi şartına bağlamıştır. Ayrıca Sözleşme’nin göçe hazırlık, hareket, transit geçiş ve menşe devlete dönüş dahil tüm göç süresini kapsadığı belirtilmiştir¹⁵.

1970’e doğru batıdan gelişen aşırı istihdam sona ermiş ve işçi göçü durdurulmuştur. Bugün az gelişmiş ülkelerdeki fakir ve işsiz kişilerin gelişmiş Avrupa ülkelerine göçünde Türkiye bir köprü gibi kullanılmaktadır. Oysa

¹⁴ Kanun No: 46/2, tarih 26.4.2001. Bu Sözleşmenin 2/1. maddesine göre, “göçmen işçi” kavramı, vatandaşlık bağı ile bağlı olmadığı bir Devlette ücret ödenen bir faaliyette çalıştırılacak, çalıştırılmakta olan veya çalıştırılmış olan kişiye atıfta bulunur.

¹⁵ UN. CMW/L/GL/1, p.3.

batının en son istediği şey fazla işgücüdür. Üstelik bu kişiler uluslararası sebekeler tarafından kandırılmakta ve paraları alınarak “kara işçi trafiği” yaratılmaya çalışılmaktadır. Türkiye doğudan batıya işçi göçünü önlemede jandarma görevini üstlenmek zorunda kalmaktadır.

Buldukları ülkeleri terk ederek başka bir ülkeye çalışmak amacıyla giden kişileri ifade etmek için “göçmen işçi” (migrant worker), yabancı işçi (foreign worker), misafir işçi (guest worker) gibi eş anlamlı terimler kullanılmaktadır. İşgücü hukukî yollardan olabileceği gibi, hukuk dışı yollardan da olabilmektedir. Bunlara hukuk dışı göçmen işçi (illegal migrant workers), belgesiz göçmen işçi (non-documented), gizli göçmen (clandestine) veya düzensiz (irregular) göçmen işçi denmektedir. Göçmen gönderen ülkeler (sending countries), genellikle gelişmiş yüksek sanayi ülkelerine (host countries) göçmen işçi yollamaktadır. Bazı ülkeler hem işçi göndermekte, hem de kabul etmektedir (Malezya ve Portekiz gibi). “Göçmen işçi” terimi pek çok uluslararası ve bölgesel belgede göçmenlerin korunmasıyla ilişkili olarak yer almaktadır.

D- Mülteci (Refugee)

Mülteci sorunu tek bir disiplinle sınırlanamaz. Aksine hukuki, siyasi, felsefi, sosyal, psikolojik, ekonomik pek çok disiplinle ilişkilidir. Bu nedenle mülteci tanımı da değişmektedir. Goodwin-Gill’e göre “mülteci katlanılamaz şartlardan ve kişisel durumlardan kaçmak isteyen kişidir”¹⁶. Haddad’a göre, mülteci, “ulusal siyasi topluluğun dışında kalması için zorlamaya maruz kalmış bireydir”¹⁷. Kaçışın nedenleri farklı olabilir. Baskı, hayati tehlike,

¹⁶ GOODWIN-GILL, Guy/McADAM, Jane, *The Refugee in International Law*, 3rd ed. Oxford, 2007, s.16.

¹⁷ HADDAD, E., *The Refugee in International Society*, Cambridge, 2008, s.42 vd.

cezai takibat, yoksulluk, kıtlık, savaş veya karışıklık, doğal felaketler kaçış sebebi olabilir. Mülteci zorunlu olarak göçe zorlanan kişidir. Birey kendi isteği dışında ve kontrol edemediği olgular sebebiyle (objektif unsur), katlanılamaz (subjektif unsur) bir durum dolayısıyla bulunduğu yerden kaçırmaktadır¹⁸. Haddad; bireyin (dışlanması), göçe maruz bırakılması, bu dışlanmanın zorunlu bir hal alması, ciddi boyutlarda olması ve bireyin dışlandığı alanın siyasi bir topluluk olması gerektiğini belirtmiştir¹⁹.

Kuhlman, mültecilerin “diğer yandaki cenneti aramak için değil, yaşadıkları cehennemden kaçmak için göç ettiklerini” ifade etmiştir²⁰. Kuhlman; göçe iten ve çeken faktörlerin incelenmesi gerektiğini söylemiştir. Ona göre mültecileri, göçmenlerin aksine iten faktörler etkilemektedir. Onlar fiziki kuvvetle evlerini terk etmeye zorlanır ya da ciddi krizler evlerinde oturmalarını imkansız hali getirir ve oraya dönüş tehlikelidir²¹. Ekonomik nedenlerle göç ile siyasi mülteciler arasındaki çizginin “zorunluluk” ile açıklanması her zaman doğru sonuca götürmeyebilir. Bir yöne çekiliyorsanız (pull) “göçmen”, itiliyorsanız (push) mültecinizdir²².

1951 Sözleşmesi’ndeki tanımdan yola çıkarak belirlenen mülteciler uluslararası korumaya hak kazanırlar (1. kategori). Ancak teoride ve

¹⁸ ÖZTÜRK, Neva Ö., “Uluslararası Hukuktaki Mülteci Tanımının Mülteci Kavram ve Tanımın Oluşum Süreci Açısından Değerlendirilmesi”, Prof. Dr. Tuğrul ARAT’a Armağan, Ankara, 2012, s.922-923.

¹⁹ Haddad, mülteciliğin hem milli, hem uluslararası alanda karışık bir politik sorun olduğunu söylemektedir. HADDAD, s.42-43.

²⁰ KUHLMAN, Towards a Definitive Refugees, Refugee Studies Centre Documentation Centre University of Oxford (1991), s.8.

²¹ KUHLMAN, s.6-9.

²² VINCENT, R. J., Political and Economic Refugees, Problem of Migration, Asylum and Re-Settlement Report of Ditchley Conference, Ditchley Park, Oxfordshire, 13-15 October, 1983, JRS. Vol. 1.2, No:4, 1989, s.505 vd.

uygulamada bu dar anlamdan başka sözleşme-dışı göçmenler de geniş anlamda tanıma dahil edilebilirler. Bu kişiler zulümden kaçmamakta, fakat savaş veya sivil karışıklıklar veya benzerleri nedeniyle buldukları ülkeden uzaklaşmaktadırlar. Afrika Birliği Örgütünün (OAU) Afrika'daki Mülteci Problemlerinin Özel Yanlarını Düzenleyen Sözleşmesi²³ bu konuda Cenevre Sözleşmesinden daha cömerttir. Yine de yaşamı tehdit eden şiddet nedeniyle devletleri sığınmayı kabule zorlayan bir kural yoktur (2. kategori).

Ekonomik göçmenlerin en geniş bölümü ev sahibi devletçe kabul edilmeyi talep eden fakat bu istemini hukuki haklar veya ahlaki şikayetlere dayandıramayan kişilerdir (3. kategori). Ayrıca bu üç kategori arasında boşluklar vardır. 1. ve 2. kategori arasında ekonomik zulümle ilgili olarak, 2. ve 3. kategori arasında ekonomik yoksunluk ile ilgili boşluklar kalmıştır²⁴. Hem yasal, hem de yasal olmayan (düzensiz) göçte, çeken-iten faktörler, merkez-çevre modeli etkili olmaktadır. Göçü tamamen önlemenin mümkün olmadığı, bunun yerine göçü düzenlemek ve kontrol altına almanın daha uygun bir yaklaşım olduğu kabul edilmektedir²⁵. Sığınmacı akımları ile yasadışı göç akımları çoğu zaman birbirine geçmiş ve ayırt edilmesi güç konumdadır. Ancak bu kişilerin de sığınma hakkını talep etme hakkının bulunduğu kabul edilmelidir²⁶.

²³ Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa, Addis-Ababa, 10 September 1969, entered into force June 20, 1974, UN Treaty Series No:14691.

²⁴ VINCENT, s.507-508; Uluslararası göçün diğer kuramları için bkz. ABADAN-UNAT, Nermin, Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, 2.bs., İstanbul, 2006, s.22 vd.

²⁵ ÇİÇEKLİ, Bülent, "Yasa Dışı Göç, İnsan Kaçakçılığı ve İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Türkiye", Polis Bilimleri Dergisi, C.7(1), s.45-46.

²⁶ ÇİÇEKLİ, Yasa Dışı Göç, s.49.

BMMYK'nin Statüsü'nün²⁷ 6. maddesi daha önceki yıllarda Uluslararası Mülteci Örgütü tarafından mülteci olarak kabul edilen kişileri yetki ve sorumluluk kapsamına dahil etmiştir (6/A)(i). İkinci olarak 1 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelen olaylar nedeniyle menşe ülkesi dışında bulunan ve o ülkenin korumasından yararlanmayan veya yararlanmak istemeyen kişiler bu tanıma dahildir 6(A)(ii). Üçüncü olarak Statü'nün 6(B) bendindeki mülteci tanımı Cenevre Sözleşmesindeki tanımla örtüşmektedir. Bundan başka Statü'nün 3. maddesi Genel Kurul ve Ekonomik ve Sosyal Konseyin direktifleriyle bu yetkinin genişletilmesine izin vermektedir.

Son 40 yıldır mülteci tanımı, “ırk, din, vatandaşlık, belli sosyal gruba veya siyasi görüşe aidiyet nedeniyle haklı zulüm korkusu içinde olan ve ülkesi dışında bulunan kişi” olarak belirlenmiştir. II. Dünya Savaşından sonra 1951 Mülteciler Sözleşmesi ile bu tanım uluslararası sorumluluğun köşe taşı olmuştur.

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesinin 1/A/2. maddesine göre; “1 Ocak 1951'den evvel cereyan eden hadiseler neticesinde ve ırkı, dini, tabiiyeti, muayyen bir içtimai gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden takibata²⁸ uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu memleket dışında bulunan ve işbu memleketin himayesinden istifade edemeyen veya mezkur korkuya binaen istifade etmek istemeyen, yahut tabiiyeti yoksa ve bahis konusu hadiseler neticesinde

²⁷ Statute of the Office of the United Nations High Commission for Refugees, General Assembly Resolution 428(V) of 14 December 1950, s.8-10.

²⁸ Resmi çeviride geçen “takibata uğrama” (prosecution) korkusu yanlış çevrilmiştir. Doğrusu “zulme uğramak” (persecution) korkusu olmalıdır.

evvelce mutaden ikamet ettiği memleket dışında bulunuyorsa oraya dönemeyen veya mezkur korkuya binaen dönmek istemeyen şahıs”lardır²⁹. Sözleşme ve 1967 Protokolü öngörmemekle birlikte pek çok devletlerin milli sığınma sistemine bu tanım girmiştir³⁰. Türkiye Sözleşmeye taraf olmakla birlikte, 1967 protokolü ile tanınan hakkını kullanarak 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinin sadece Avrupa’dan (Avrupa Konseyi üyesi devletler) gelenler için uygulanacağını kabul etmiştir. Tarihsel sınır kaldırılmakla birlikte coğrafi sınır halen korunmaktadır. Bu nedenle Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa “şartlı mülteci” şeklinde yeni bir tanım girmiştir. Bu tanım Avrupa ülkeleri dışından gelip Türkiye’de sığınma arayanları ifade etmek için kullanılmıştır. Bizce şartlı mülteci yerine sığınma arayan (asylum seeker) ifadesinin kullanılması daha yerinde olurdu.

E- Sığınmacı (Asylum Seeker) Kavramı

Sığınmacı (asylum seeker) terimi muğlaktır. İlk olarak, kişinin kendisini güvenli hissettiği yer anlamına gelir. İkinci olarak, kişiye sağlanan korumadır. Uluslararası Hukuk Enstitüsü 1950 yılında Bath’daki toplantıda bu anlamları tartışmıştır. 1938 yılında Enstitü üyelerine bir soru anketi yollanarak, “sığınma”nın bir “yer” mi yoksa “koruma” anlamına mı geldiği sorulmuştur. Sığınmanın koruma anlamına geldiği konusunda anlaşma sağlanmıştır. “Sığınma, Devletlerin kendi topraklarında veya başka bir yerde, kendi organlarının kontrolü altında sığınma arayan kişiyi korumasıdır”³¹.

²⁹ Bkz. EKŞİ, Nuray, Mültecilere ve Sığınmacılara İlişkin Mevzuat, İstanbul, 2010, s.4-5.

³⁰ STEINBOCK, J. Daniel, “The refugee definition as law: issues of interpretation” in Refugee Rights and Realities, Evolving International Concepts and Regimes, (ed: NICHOLSON, Frances/TWOMEY, Patrick), Cambridge, 1999, s.13.

³¹ Institute of International Law, 1950 Bath Session 1, Annuire (1950), p.167, Art.1.

Daha fazla olarak, sığınma Devletlerin kendi topraklarında koruma sağlama çabalarıdır.

Sığınmanın iki yönü vardır: Birincisi, devletin yabancılara sığınma hakkı verme yetkisidir. Bu ülkesel egemenlikle (territorial sovereignty) ilgilidir. İkincisi sığınma; Devletlere kişiye sığınma hakkı tanımak yükümlülüğü getirir³².

Devletler uluslararası hukuka göre ülkeye girişin kontrolü, ikamet ve yabancuları sınır dışı etme hakkına sahiptir ve bunları yasaklayabilir. Eğer yabancının ülkesine girmesi ve ikamet etmesine insancıl nedenlerle izin veriyorsa, bu sığınma hakkının tanınması anlamına gelir.

Devletin ülkesel egemenliğinin bir sonucu olarak, Devlet kendi topraklarında sığınma hakkı verip vermekte özgürdür. Sadece uluslararası hukuk devletin bu egemenliğini sınırlandırabilir. Hatta hiçbir uluslararası zorunluluğu ihlal etmek istemeyen diğer devletler de sığınma uygulamasına saygı göstermek zorundadır. Eğer menşe devleti, sığınma devletine baskı uygularsa, sığınma devletinin işlerine karışmış olur. Sonuç olarak hukuki sığınma hakkı ile fiili sığınma arasındaki ayırımın bir önemi yoktur³³.

Ülke dışı etki konusunda, sığınmacının ve mültecinin iadesi farklıdır. İadesi istenen mülteci ile menşe devletinin mukayeseli çıkarı söz konusu değildir. Bu durum mülteciye çok sığınmacının iadesine daha uygundur. Sığınma hakkı vermek, ülke-dışı etkiyi kapsar. Mültecinin durumu, sığınmanın ülke-dışı etkisi ile mukayese edildiğinde ihmal edilebilir. Sığınmanın ülkesel etkisi

³² NATHWANI, Niraj, Refugees and Human Rights, Re-thinking Refugee Law, V.7, The Hague, London, New York, 2003. s.115.

³³ Bkz. NATHWANI, s.117.

göç ile mukayese edilebilir. Sığınmanın ülke-dışı etkisi çok önemli değildir, ancak sığınma hakkını sınırlama zorunluluğu getirmez³⁴.

Uluslararası hukuk sığınmanın devamlı olması gerektiği yönünde bir kural içermez. Mültecinin yerleştirilmesi, mahalli yerleştirme veya 3. bir ülkeye yeniden yerleştirilmesi söz konusudur. Ancak acil durumlarda toplu olarak sığınma dahil, süreli sığınma sağlanmalıdır.

1981 yılında BMMYK İcra Komitesi Sonuç Belgesinde büyük-oranda göç halinde sığınma arayanların korunması kabul edilmiştir³⁵. Bu kişiler 1951 sözleşmesi anlamında mülteci değildir. Ancak hiç olmazsa geçici koruma sağlanmalı, temel insan hakları standartlarına göre işlem yapılmalıdır. Sığınma kavramsal olarak ne geçici ne de devamlıdır. Sığınmanın süreci, zarar korkusu nedeniyle duyulan ihtiyaç durumuna bağlıdır. Sığınanlar için geçicilik esastır ve devamlılık garanti edilmemiştir.

Sığınma vatandaşlığa alınmayla sonuçlanabilir. 1951 Sözleşmesi (34. md.)ne göre devletler mümkün olduğunca vatandaşlığa alınmayı kolaylaştırmalıdır. Vatandaşlığa alınma devamlı bir çözüm olarak kabul edilebilir. Eski Yugoslavya'da meydana gelen kriz Avrupa'da geçici koruma için acil önlemler alınmasını gündeme getirmiştir. 1951 sözleşmesinin 17. maddesi önemli bir prensip getirmektedir. 17/2(a)'ya göre mülteci en fazla 3 yıl iş pazarından uzak tutulabilir. Çalışma hakkı, misafir eden devlete entegrasyonda önemli bir basamaktır. Korumanın geçici karakteri çok uzun sürmemelidir. Sonuçta koruma devamlı hale dönüşebilir³⁶.

³⁴ NATHWANI, s.128.

³⁵ Conclusion No:22 (XXXII), Report of the 32nd Session: UN doc. A/AC. 96/601, p.57(2).

³⁶ NATHWANI, s.142-143.

F- Yerinden Edilmiş Kişiler (Internally Displaced Persons)

Milyonlarca insan kendi ülkesinin sınırları içinde, silahlı çatışma, iç savaş ve insan haklarının ciddi ihlalleri nedeniyle yerinden edilmektedir. Bunlar “iç mülteciler” (internal refugees)dir. Söz konusu kişilerin kendi ülkelerinde kalmaları kişiden kişiye değişen çok çeşitli sebeplere dayanabilmektedir. Bazıları güvenli bir şekilde sınıra ulaşmamaktadır. Coğrafi engeller (dağlar, nehirler gibi), yaşlı engelli ve sağlıksız kişilerin bunu yapmasını engelleyebilmektedir. Bir diğer neden, onların kendi hükümetlerince hareketlerinin kısıtlanması ya da diğer ülkelerin getirdiği sınırlamalardır. Bu örnek Afganistan’da görülmüştür. Taliban Afganların ülke içinde yer değiştirmesini kısıtlamış ve sınırları kapatmıştır. Buna rağmen 1,5-2 milyon kişi yurt dışına kaçmıştır³⁷.

İçeride yerinden edilmiş kişilerin durumu diğerlerine göre daha zordur. Çünkü onlar silahlı çatışma olan alanda, saldırı tehdidi altında, fiziki yaralanma, şiddet ve zorunlu askerlik tehdidi altındadır. Başka bir alana geçerse düşman ilan edilirler.

BM’in ülke içinde yerinden edilmiş kişiler için çıkardığı 2004 tarihli Rehberde³⁸, belirlenen prensipler; genel prensipler, yerinden edilmeden koruma prensipleri, yerinden edilme sırasında koruma prensipleri, insancıl yardım olmak üzere dörde ayrılmıştır. Devletler, hükümetler arası ve hükümet dışı tüm kuruluşlar bu prensiplere uyacaktır.

³⁷ MOONEY, Erin D., “Towards a Protection Regime for Internally Displaced Persons” in eds: NEWMAN, Edward/van SELM, Joanne, Refugees and Forced Displacement, International Security, Human Vulnerability and the State, Tokyo-New York-Paris, 2003, s.159.

³⁸ Guiding Principles on Internal Displacement, UN OCHA September 2004.

Bu kişilerin mültecilerden farkını belirtmek gerekir. Yerinden edilmiş kişiler (IDPs) buldukları ülkede güvenli bir yerde yaşamaya çalışırlar. Mülteciler uluslararası sınırları aşarken, yerinden edilmiş kişiler kendi ülkelerinde güvenli bir bölgede barınırlar. Özellikle silahlı çatışmalardan kaçan bu kişiler çatışma alanından uzakta bir yerde kapalı ve kendi hükümetlerinin koruması altında yaşarlar. Eski Yugoslavya'da Sırp'ların saldırısına uğrayan Boşnaklar bir süre Kuzey Makedonya sınırına yakın bir bölgede koruma altına alınmışlardır.

III- SONUÇ

YUKK birbirinden farklı altı kategori belirlemiştir: Bunlar mülteci (61. md.), şartlı mülteci (62.md), ikincil koruma (63. md), insani koruma (46. md), insan ticareti mağdurları (48-49. md) ve geçici koruma (91. Md) statüleridir. Mülteci ve şartlı mülteci (sığınma arayan) statüsüne girmemekle birlikte, menşe ülkeye gönderilmesi halinde zulme uğrama riski bulunan kişilere tamamlayıcı (ikincil) koruma statüsü verilir. Geçici koruma statüsü ise kitle akını halinde ülkemize gelen çok sayıda kişiye verilen koruma biçimidir. 2011 ve sonrasında topluca gelen Suriyeliler halen bu statüdedir. Bu statülerin benzerleri AB müktesebatında da yer almaktadır.

Uluslararası göç hukukunun başlıca kavramlarını inceledikten sonra, her bir statüye tanınan haklar ve kurallar ele alınmalıdır. Örneğin Türk hukukunda Geçici Koruma Yönetmeliğinin³⁹ 25. maddesine göre, geçici koruma statüsünde olan Suriyeli'lerin uzun dönem ikamet iznine geçiş ve vatandaşlığa başvuru hakları bulunmamaktadır.

³⁹ Resmi Gazete 22.10.2014/29153.

İnsan ticareti mağdurlarına her seferinde 6 ay olmak üzere ve üç seneyi geçmeyecek şekilde oturma izni verilebilmektedir. Bunun için idareyle işbirliği yapmaları şartı aranır (YUKK 49. madde)⁴⁰.

Buna karşın YUKK 3/1-j maddesinde düzenlenen kısa dönem ikamet hakkı sahibi Türkiye’de belirlenen miktarda yatırım yapan göçmenlere ve bunların eş ve ergin olmayan çocuklarına, Türk Vatandaşlık Kanununun 12/1-b maddesine göre istisnai yolla vatandaşlık verilebilmektedir. Aynı olanak Uluslararası İşgücü Kanunu UİK⁴¹’nin 11. maddesine göre Turkuaz Kart sahibi olan yabancılara da tanınmıştır.

Ayrıca Türkiye’de 250.000 dolar veya muadili miktarda taşınmazı satın alan kişiler üç yıl satmamak şartıyla vatandaşlık alabilmektedir. Aynı olanak 500.000 dolar yatırım yapan yabancılara da tanınmıştır.

Sonuç olarak; ülkemizde göç ile vatandaşlık kazanılması arasında bir ilişki kurulmaya başlanmıştır. Düzenli göç bu yolla teşvik edilirken, devletler düzensiz göçmenlerin ülkelerine girmesini önlemek için duvarlar örmekte ve diğer ülkelerle geri-kabul anlaşmaları yaparak onları ilk sığınma ülkesi ya da güvenli üçüncü bir ülkeye göndermenin yollarını aramaktadırlar. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında imzalanan geri-kabul anlaşmasının uygulanması şimdilik askıya alınmıştır.

⁴⁰ Resmi Gazete 11.04.2013/28615.

⁴¹ Resmi Gazete 13.08.2016/19800.

AFGANİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE YÖNELEN GÖÇ HAREKETLERİ BAKIMINDAN TÜRKİYE'NİN ULUSAL VE ULUSLARARASI HUKUKTAN DOĞAN SORUMLULUĞU

*Prof. Dr. Bilgin TİRYAKIOĞLU

*Dr. Öğr. Üyesi Neva ÖVÜNÇ ÖZTÜRK

Giriş

Afganistan'da Taliban'ın ülke genelinde kontrolü ele geçirmesiyle oluşan gelişmelerin hemen öncesi ve sonrasında, Türkiye'ye özellikle İran üzerinden düzensiz yolla giriş yapan Afganistanlıların sayısında artış bulunduğu yönünde gerek ana akım medyada, gerek sosyal medyada birçok haber yapılmış ve kamuoyunun dikkati de bu husus üzerinde yoğunlaşmıştır. Üzerinde en çok durulan konular, anılan göç hareketlerinin engellenmesi, kişilerin sınırdan geri çevrilerek ya da sınırda geri itilerek ülkeye alınmaması, ülkede halihazırda düzensiz şekilde bulunanların ise geri gönderilmesi olmuştur. Bu çerçevede, Afganistan'dan yönelen göç hareketleri bakımından Türkiye'nin hukuki sorumluluğunun tespiti belirgin bir önem taşımaktadır. Bu sunuş kapsamında, Afganistan'daki mevcut güvenlik durumuna, buradan yönelen göç hareketlerine ve uluslararası koruma ile geri gönderme yasağına ilişkin olarak genel bir bilgi verildikten sonra söz konusu sorumluluğun kapsamı, bilhassa düzensiz yollarla Türkiye'ye ulaşanlar bakımından üç ana unsur ekseninde ele alınacaktır. Bunlar sırasıyla; anılan kişilerin ülkeye kabul edilmeleri ve sınırdan geri çevrilmelerine yönelik hususlar, ülkede düzenli

kalıplarına yönelik hususlar ve ülkeden sınır dışı edilmelerine yönelik hususlardır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Afganistan'dan ülkemize yönelen göç hareketleri yeni bir olgu değildir. Örneğin, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) istatistikleri uyarınca, 2020 yılında uluslararası koruma başvurusunda bulunan bireyler bakımından Afganistan uyruklular birinci sıradadır. Bu çerçevede 2020 yılı itibarıyla Türkiye'de yaklaşık 22.000 Afganistan uyruklu yabancının uluslararası koruma başvurusunda bulunduğu anlaşılmaktadır⁴². Bununla birlikte, bu dönemde uluslararası koruma talebinde bulunanların durumları ile halihazırda ülkemizde koruma arayan Afganistan uyruklu kişilerin durumu arasında, Afganistan'daki gelişmelere paralel olarak koruma başvurularının değerlendirilmesinde etkili olabilecek değişiklikler meydana gelmiştir. Taliban'ın Afganistan'ın genelinde kontrolü ele geçirmesinden önce, özellikle uluslararası koruma başvuruları açısından, başvuranların uluslararası koruma statülerinin şartlarını taşıyıp taşımadıklarının belirlenmesinde dahili kaçış alternatifinin değerlendirilmesi başat bir önemi haiz olmaktadır. Bir başka ifade ile, başvuranların salt ekonomik nedenlerle göç etmedikleri varsayımında dahi, ülke içerisinde hükümetin kontrolü altında bulunan ve güvenli sayılabilecek yerlere erişimleri hususu ele alınmaktaydı. Ancak Taliban'ın genel kontrolü ele geçirmesi ile ülke geneline hâkim olan belirsizlik ve kırılganlık durumu, kişilerin geri gönderilmesi ve/veya uluslararası koruma başvurularının değerlendirilmesi noktasındaki risk analizini de farklı bir boyuta ulaştırmış

⁴² Göç İdaresi Genel Müdürlüğü- İstatistikler-Uluslararası Koruma, <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler> (Erişim Tarihi: 23.09.2021).

bulunmaktadır. İşte bu risk analizi doğrultusunda uluslararası mülteci hukuku, uluslararası insan hakları hukuku ve kaynağını iç hukukumuzdan alan ilgili mevzuatımız uyarınca dikkate alınması söz konusu olan menşe ülke bilgisi kaynakları, Afganistan'daki güvenlik zafiyetine ve ağır insan hakları ihlalleri riskine dikkat çekmektedir.

Örneğin, Avrupa Sığınma Destek Ofisi (EASO)'nin Afganistan'a yönelik son menşe ülke raporunda, Taliban'ın Afganistan İslam Emirliği'nin kurulduğunu ilan ettiği ancak hükümetin belirlenmediği ve bu oluşumun uluslararası tanınırlığa sahip olmadığı aktarılmış; Taliban'ın insan haklarına belirli çerçevede saygı gösterileceğine yönelik söylemlerinin ise henüz net bir uygulamaya yön verir nitelikte olmadığı, dolayısıyla bu hususta bir belirsizliğin ve riskin söz konusu olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca söz konusu rapordan ülkedeki güvenlik durumunun çok hassas bir hâlde bulunduğu ve siviller açısından insan hakları ihlalleri riski taşıdığı, özellikle gazeteciler veya medya çalışanları, ülkeden ayrılan yabancı güçlerle bağlantısı bulunan kişiler ve insan hakları aktivistleri bakımından bu riskin çok ciddi seviyede olabileceği anlaşılmaktadır⁴³. Uluslararası Af Örgütü'nün güncellenen son Afganistan Menşe Ülke Raporu da benzer şekilde ülkenin siviller açısından taşıdığı ciddi risklere gönderme yapmaktadır. Anılan raporda özellikle kadınların toplumsal cinsiyete dayalı zulüm hâllerine maruz kalma konusunda çok ağır bir risk altında bulunduğu ve hatta uluslararası topluma sığınmacı Afgan kadınların bu sebeple ilk bakışta

⁴³ Bkz. European Asylum Support Office (EASO), Afghanistan Security Situation Update-Country of Origin Information Report, Eylül 2021, s. 11, https://coi.easo.europa.eu/administration/easo/PLib/2021_09_EASO_COI_Report_Afgghanistan_Security_situation_update.pdf (Erişim Tarihi: 23.09.2021).

mülteci statülerinin tanınması yönünde çağrı yapılmaktadır. Af Örgütü Raporunun ayrıca Taliban'ın işlediğinden ve işlemekte olduğundan şüphelenilen savaş suçlarının soruşturulması hususunda da uluslararası topluma çağrı yaptığı görülmektedir⁴⁴. Özellikle sivillere yönelik güvenlik ve insan hakları ihlalleri riskinin ciddiyeti açısından benzer yaklaşımın Danimarka Göç Hizmetleri (Danish Immigration Service-DIS) Raporu⁴⁵ ile Avusturya Menşe Ülke ve Sığınma Araştırma ve Dokümantasyon Merkezi (Austrian Center for Country of Origin and Asylum Research and Documentation-ACCORD) Raporu'ndan⁴⁶ da çıkarılabileceği belirtilmelidir.

Belirtilen menşe ülke raporları çerçevesinde, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin (UNHCR) uluslararası güçlerin Afganistan'dan çekilmesi ve Taliban'ın ülke genelinde kontrolü ele geçirmesi üzerine yayınladığı tavsiye notunda, Afganistan'a yönelik geri gönderme işlemlerinin, sınırda geri çevirmeyi de kapsayacak şekilde durdurulması, uluslararası koruma başvurularının dahili kaçış alternatifi üzerinden reddedilmemesi, uluslararası koruma başvurularının etkin şekilde işleme alınarak, değerlendirmede ülkedeki belirsizlik ve güvenlik zafiyeti hususlarına önem atfedilmesi, bölge ülkelerine geri gönderme konusunda bu

⁴⁴ Aktarılan bilgiler için bkz. Amnesty International, The Fate of Thousands Hanging in the Balance Afghanistan's Fall into the Hands of Taliban, Eylül 2021, <https://www.ecoi.net/en/file/local/2060589/ASA1147272021ENGLISH.pdf> (Erişim Tarihi: 23.09.2021).

⁴⁵ The Danish Immigration Service, Country of Origin Information Afghanistan, Eylül 2021, https://www.ecoi.net/en/file/local/2060188/Afghanistan_Targetedindivid_FINAL.pdf (Erişim Tarihi: 23.09.2021).

⁴⁶ ACCORD - Austrian Centre for Country of Origin and Asylum Research and Documentation: ecoi.net featured topic on Afghanistan: Overview of recent developments and key players in Afghanistan, 16 Eylül 2021 <https://www.ecoi.net/en/countries/afghanistan/featured-topics/overview-of-recent-developments-and-key-players-in-afghanistan/> (Erişim Tarihi: 23.09.2021).

ülkelerdeki sığınmacı yoğunluğunun göz önünde bulundurularak hassasiyet gösterilmesi hususlarının uluslararası mülteci hukukunun ve insan hakları hukukunun gerekleri olduğu ve bunların yerine getirilmesinin önemi vurgulanmıştır⁴⁷.

UNHCR'in tavsiye notunun uluslararası mülteci hukuku ve insan hakları hukuku bağlamında özellikle sığınma arama hakkı ve geri gönderme yasağı (*non-refoulement*) ekseninde şekillendirildiğinin altını çizmek gerekir. Her ne kadar sığınma hakkı uluslararası hukukta devletlere doğrudan yükümlülük getiren bir temel hak olarak düzenlenmemiş olsa da kişinin sığınma arama amacıyla ülkesini terk etmesini ve bir başka ülkede sığınma başvurusunda bulunabilmesini garanti altına alan 'sığınma arama hakkı' İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 14. maddesinde de kendisine yer bulan bir uluslararası teamül hukuku kuralı olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, devletlerin, sığınma başvurularını işleme alma ve değerlendirme hususunda yükümlülükleri bulunmaktadır. Geri gönderme yasağı ise Birleşmiş Milletlerin 1951 Tarihli Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşmesi (1951 Sözleşmesi) ile Birleşmiş Milletlerin İşkenceyi Önleme Sözleşmesinde açıkça düzenlenmiş olmasının yanı sıra tıpkı 'sığınma arama hakkı' gibi bir uluslararası teamül hukuku kuralı olması nedeniyle de bağlayıcılık arz etmektedir. Bu yasak aynı zamanda özellikle yaşam hakkı ve işkence yasağı ekseninde, devletlerin pozitif yükümlülükleri doğrultusunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadı ile Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesinin (BMİHK) genel yorumları bağlamında Avrupa İnsan Hakları

⁴⁷ Bkz. UNHCR, UNHCR's Position on Returns to Afghanistan, Ağustos 2021, <https://www.refworld.org/pdfid/611a4c5c4.pdf> (Erişim Tarihi: 22.09.2021).

Sözleşmesi (AIHS) ve Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (MSHS) kapsamında uygulanmaktadır. Geri gönderme yasağı, kişilerin hayatlarının veya hürriyetlerinin ırkları, dinleri, milliyetleri, belirli bir toplumsal gruba mensubiyetleri veya siyasi düşünceleri nedeniyle tehlike altında olabileceği, kişilerin yaşam hakkının veya işkence yasağının ihlal edilebileceği bir yere her ne şekilde olursa olsun gönderilmesini engellemektedir. Yasağın kapsamına, sınırdan geri çevirme, sınır dışı etme veya suçluların iadesi de dahil olmak üzere her türlü ülkeden uzaklaştırma hâli girmektedir.

Türk hukuku bakımından ise, sığınma arama hakkının bir yansıması olarak iç hukukumuzda 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda (YUKK), uluslararası koruma başvurusunda bulunabilme hakkı düzenlenmiş ve uluslararası koruma usulü şekillendirilmiştir. Uluslararası korumanın kapsamına mülteci statüsü, şartlı mülteci statüsü ve ikincil koruma statüsü girmektedir. Türkiye'nin 1951 Sözleşmesine uyguladığı coğrafi kısıtlama ekseninde, mülteci statüsü sadece Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle mültecilik hâline giren bireylere, şartlı mülteci statüsü ise Avrupa dışında meydana gelen olaylar sebebiyle mültecilik hâline girenlere uygulanmaktadır. Ayrıca şartlı mülteci statüsü kapsamındakiler, üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar ülkede kalışlarına izin verilen kişiler olarak tanımlanmıştır (YUKK m. 62). Kanunumuz her iki statünün diğer şartları bakımından Sözleşmeye sadık kalmıştır. Bu çerçevede, mültecilik halinden anlaşılan kişilerin, ırkları, dinleri, milliyetleri, belirli bir toplumsal gruba mensubiyetleri veya siyasi görüşlerinden ötürü haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu taşımaları ve bu korku sebebiyle menşe ülkelerinin korumasından faydalanamamalarıdır. İkincil koruma statüsü ise mülteci veya

şartlı mülteci statüsü kapsamına giremeyen ancak ülkesinde işkenceye uğrama, ölüm cezasına çarptırılma riski bulunan ya da iç savaş, karışıklık, silahlı çatışma gibi ayırım gözetmeyen şiddet durumlarında şahsına yönelik ciddi zarar görme ihtimali söz konusu olan kişilere uygulanmaktadır. Ayrıca yine sığınma arama hakkıyla da bağlantılı olabilecek şekilde, devletin bireysel değerlendirme kapasitesinin göç akınının yoğunluğu nedeniyle yetersiz kaldığı kitlesel göç hareketlerinde ise Cumhurbaşkanlığı Kararı doğrultusunda geçici koruma rejimi işletilebilmektedir. Halihazırda bu rejim, bilindiği üzere, Suriye'deki iç savaş nedeniyle bu durumdan kaçan kişiler açısından etki doğurmaktadır.

Türk hukukunda sığınma arama hakkının uzantısı olarak sayılabilecek diğer bazı güvenceler de bulunmaktadır. Bunlardan ilki, ülkeye düzenli giriş şartlarının uluslararası korumaya başvurmayı engelleyici şekilde yorumlanamamasıdır (YUKK m. 8). Bu çerçevede, ülkeye giriş şartlarını taşımayan bir kişinin uluslararası koruma başvurusu sırf bu nedenle geri çevrilemeyecektir. Bu husustaki bir diğer güvence ise, ülkede düzensiz şekilde bulunan bir kişinin makul bir süre içinde valiliklere kendiliğinden uluslararası koruma başvurusunda bulunması durumunda, yasa dışı girişinin veya kalışının geçerli nedenlerini açıklamak kaydıyla, Türkiye'ye yasal giriş şartlarını ihlal etmek veya Türkiye'de yasal şekilde bulunmaktan dolayı cezai işleme çarptırılmamasıdır (YUKK m. 65). Mevzuatımızda yer alan bir başka güvence ise, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olan bir bireyin başvurusu hakkında nihai karar verilene kadar ülkede kalışına izin verilmesidir (YUKK m. 80/1/e).

Geri gönderme yasağı ise YUKK'da uluslararası hukuk bağlamında sahip olduğu içerik doğrultusunda düzenlenmiş ve herhangi bir istisnası olmaksızın kabul edilmiştir (YUKK m. 4). YUKK'da ayrıca geri gönderme yasağı ile ilişkili olarak etkili başvuru hakkı doğrultusunda bazı güvenceler de getirilmiştir. Örneğin, sınır dışı etme kararları bakımından, yargıya başvurma süresinin geçmesi veya yargı kararının sonuçlanmasına kadar, kararın uygulanması otomatik yürütmeyi durdurmaya tâbidir (YUKK m. 53). Bir başka ifade ile, hakkında sınır dışı etme kararı alınmış olan bir kişi bu karar kesinleşene kadar sınır dışı edilemez. YUKK'da 1951 Sözleşmesinin ilgili hükmü ile uyumlu şekilde (1951 Sözleşmesi m. 32) uluslararası koruma başvuru sahipleri ve statü sahiplerinin sadece kamu düzeni ve ülke güvenliğini doğrudan ilgilendiren belirli durumlarda (YUKK m. 54/1/b,d,k) sınır dışı edilebilmelerine izin verecek şekilde yorumlanabilecek bir düzenleme de bulunmaktadır (YUKK m. 54/2). Ayrıca, kişi, sınır dışı edilecekler kapsamına girse dahi, sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacağı konusunda ciddi emare bulunması durumunda hakkında sınır dışı etme kararı alınamaz (YUKK m. 55). Mevzuatımız uyarınca, geri gönderme yasağı nedeniyle menşe ülkesine gönderilemeyen bir kişinin sadece bu yasak kapsamına girmeyen 'güvenli' bir ülkeye gönderilmesi mümkün olabilmektedir. İşte bu 'güvenli' olma hali ise kişinin bireysel koşulları ile birlikte gönderileceği ülkedeki durumun menşe ülke bilgisi ekseninde değerlendirilmesi sayesinde tespit edilmektedir.

Belirtilen bu genel açıklamalardan sonra, Afganistan'dan yönelen göç hareketleri özelindeki açıklamalara yer verilecektir. Bu açıklamalar kapsamında, kaynağını iç hukuktan alan mevzuatımızın yanında, tarafı

olduğumuz ve Anayasamızın 90. maddesi uyarınca iç hukukun bir parçası olarak kabul edilen AİHS ve Sözleşmenin yorumuna yer veren AİHM içtihadına ağırlıklı olarak değinilecektir.

I. Ülkeye Kabul ve Sınırdan Geri Çevirme Açısından

Ülkeye kabul ve sınırdan geri çevirme hususu, Afganistanlılar bakımından çeşitli boyutlarda ele alınabilir. Bu boyutlardan ilki sınırlara gelen bu yabancıların, sınır kapılarında bulunmaları veya sınır kapılarının bulunmadığı yerlerden ülkeye girmeye çalışmalarına ilişkindir. İkinci boyut ise, bu kişilerin doğrudan doğruya Afganistan üzerinden (örneğin havayoluyla) ya da üçüncü bir ülkede bir süre bulunduktan sonra (örneğin İran’da) Türkiye’ye ulaşmış olmalarına yöneliktir.

İlk boyut açısından konu değerlendirildiğinde, AİHM içtihadının, Temmuz 2021’de karara bağlanan, *D. v. Bulgaristan*⁴⁸ ile *Sharifi ve Diğerleri v. İtalya ve Yunanistan*⁴⁹ kararlarında da görüldüğü üzere, geri gönderme yasağı kapsamına girecek bir iddiası bulunan kişilerin, durumlarının değerlendirilmesi ve eğer uluslararası koruma başvurusunda bulunmuşlarsa bu başvurularının alınması ve herhangi bir bireysel değerlendirme yapılmadan sınırdan geri çevrilmemeleri yönünde geliştiği belirtilebilir. AİHM’in bu yaklaşımı, özellikle AİHS’in işkence yasağını düzenleyen 3.maddesinin ‘mutlak’ niteliğini sıklıkla vurgulamasıyla da tutarlı bir görünüm sunmaktadır. Mahkeme, birçok kararında, örneğin *MSS v. Belçika ve Yunanistan*⁵⁰ kararında olduğu gibi, devletin sığınmacı yoğunluğuna sahip olmasının yahut kapasite yetersizliğine işaret edebilecek herhangi bir durum

⁴⁸ D. v. Bulgaria, App. No. 29447/17, 20.07.2021.

⁴⁹ Sharifi and Others v. Italy and Greece, App. No. 16643/09, 21.10.2014.

⁵⁰ MSS v. Belgium and Greece, App. No. 30696/09, 21.01.2011.

içinde bulunmasının işkence ve kötü muamele yasağının mutlak niteliği karşısında bir etki doğurmayacağını belirtmiştir. Hatta bu ‘mutlak’ niteliğe atfen, Mahkeme, *F.G. v. İsveç*⁵¹, *Amerkhanov v. Türkiye*⁵², *Batyrkhariov v. Türkiye*⁵³ kararları eksenindeki içtihadında, yetkililerin özellikle yaşam hakkı ve işkence yasağı bağlamındaki risklerin farkında olmaları durumunda değerlendirmeyi re’sen yapmaları gerektiği yönünde bir yükümlülüklerinin de bulunduğunu belirtmektedir. Burada hemen işaret etmek gerekir ki, Mahkeme, özellikle yaşam hakkı (AİHS m. 2) ve işkence yasağı (AİHS d. 3) hususundaki düzenlemelerin pozitif yükümlülük ekseninde yorumlanması sonucu geri gönderme yasağını uygulamaktadır. *Soering v. Birleşik Krallık*⁵⁴ kararı ile oluşan içtihat çerçevesinde Mahkeme, bir devletin anılan maddelerden doğan sorumluluğunu sadece doğrudan zarar verecek işlem ya da eylemi ‘yapmama’ eksenindeki negatif yükümlülük olarak değil, kişiyi söz konusu haklar üzerindeki ihlal tehlikesinin bulunabileceği bir yere ‘göndermeme’ şeklinde oluşan pozitif yükümlülük kapsamında da ele almaktadır. İşte bu sebeple, sınır kapılarına ya da sınır bölgesine gelen kişilerin, geri gönderilmeleri ya da itilmeleri durumunda, her ne kadar bu eylemin kendisi doğrudan kişinin yaşam hakkı üzerinde bir zarar doğurmasa da ya da doğrudan bir işkence/kötü muamele olarak kabul edilmese de pozitif yükümlülük ekseninde tıpkı bu tür bir eylemmişçesine sonuç doğurmaktadır. Aynı bakış açısının iç hukukumuzda YUKK’un ve Uygulama Yönetmeliğinin 4.maddesinde kendisine yer bulan geri gönderme yasağının da temelini teşkil ettiğinin, yasağın hukukumuzda istisnasız ‘mutlak’ bir

⁵¹ F.G. v. Sweden, App. No. 43611/11, 23.03.2016.

⁵² Amerkhanov v. Turkey, App. No. 16026/12, 05.09.2018.

⁵³ Batyrkhariov v. Turkey, App. No. 69929/12, 05.09.2018.

⁵⁴ Soering v. United Kingdom, App. No. 14038/88, 07.07.1989.

yasak olarak düzenlenmiş bulunduğu altını çizmek gerekir. Gerek kaynağını iç hukukumuzdan alan mevzuatımızda gerek AİHM içtihadı ekseninde, kişinin gönderileceği yere ilişkin kapsamlı bir değerlendirme yapılması, bunun ise çeşitli ve güvenilir kaynaklardan elde edilen menşe ülke bilgilerine dayandırılması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu hususta *F.G. v. İsveç*, *Saadi v. İtalya*⁵⁵, *Sufi ve Elmi v. Birleşik Krallık*⁵⁶, *N.A. v. Birleşik Krallık*⁵⁷ AİHM içtihadına, *Azizjon Hikmatov Başvurusu*⁵⁸ ise Anayasa Mahkemesi (bireysel başvuru) kararlarına örnek teşkil edebilir.

Meseleyi Afganistan'dan gelen kişiler bakımından özel olarak değerlendirdiğimizde, ülkemiz de dahil olmak üzere gelişmiş sığınma sistemine sahip ülkelere en çok kullanılan menşe ülke raporları kaynakları olan Birleşmiş Milletler, EASO, Uluslararası Af Örgütü, ACCORD, DIS kaynaklarının Afganistan'daki durumun ciddiyet arz ettiğine işaret ettiği, dolayısıyla sınırlara gelen kişilerin geri gönderilme konusundaki iddialarının 'temellendirilebilir/ileri sürülebilir' olarak nitelendirilerek değerlendirmeye alınmasının gerektiği belirtilebilir.

Bu noktada üzerinde durulması gereken bir husus da bu kişilere yönelik yükümlülüğün sadece geri göndermeyi engelleme kapsamındaki değerlendirmeyi değil, kişilerin uluslararası koruma başvurularının alınması ve değerlendirilmesini de kapsadığıdır. Her ne kadar AİHS'de sığınma hakkı bir temel hak olarak yer almasa da AİHM içtihadı, uluslararası korumaya (ya da sığınmaya) erişimi kişiyi geri gönderilmekten koruyan bir çare ya da 'etkili

⁵⁵ Saadi v. Italy, App. No. 37201/06, 28.02.2008.

⁵⁶ Sufi and Elmi v. United Kingdom, App. Nos. 8319/07 and 11449/07, 28.11.2011.

⁵⁷ N.A. v. United Kingdom, App. No. 25904/07, 06.08.2008.

⁵⁸ Azizjon Hikmatov, B. No. 2015/18582, 10.05.2017, R.G. Tarih ve Sayı: 07.06.2017-30089.

bir başvuru yolu' olarak değerlendirmektedir (*MSS v. Belçika ve Yunanistan; Jabari v. Türkiye*⁵⁹; *Hirsi Jamaa ve Diğerleri v. İtalya*⁶⁰). Bu bağlamda Mahkeme, örneğin *MSS v. Belçika ve Yunanistan* kararında olduğu gibi, kişinin sığınma başvurusu yaptığı ülkenin sığınma usulünün teoride ve pratikte etkin şekilde işleyip işlemediğini değerlendirmektedir. Nitekim, *M.A. ve Diğerleri v. Litvanya*⁶¹; *M.K. ve Diğerleri v. Polonya*⁶², *D. v. Bulgaristan* kararlarında da görüldüğü üzere, kişilerin uluslararası koruma taleplerinin hiçbir şekilde işleme alınmaksızın ya da değerlendirme yapılmadan reddedilerek sınırdan geri çevrilmeleri AİHS'in 3. maddesinin etkili başvuru hakkının düzenlendiği 13. maddesi ile birlikte ihlal edilmesiyle sonuçlanabilmektedir. Mahkeme ayrıca başvuruda bulunma konusunda uluslararası hukuk kapsamında bir şekil şartı öngörülmediğini dolayısıyla, kişilerin uluslararası koruma ihtiyaçlarını yetkililere herhangi bir şekilde ifade etmelerinin başvurularının alınması hususunda yeterli sayılabileceğini de belirtmektedir (*M.A. ve Diğerleri v. Litvanya*).

Bu noktada ele alınması gereken ikinci boyut ise, Afganistanlı yabancıların sınırlarımıza, doğrudan doğruya bu ülkeden değil de üçüncü bir ülke üzerinden, ağırlıklı olarak İran üzerinden gelmeleri hâlidir. Burada sorulması gereken soru şudur: Acaba İran üzerinden gelen bir Afganistanlının korunma ihtiyacını belli etmesine rağmen, hiçbir işlem yapılmaksızın İran'a doğru sınırdan geri çevrilmesi ya da geri itilmesi hukuka uygun mudur?

⁵⁹ Jabari v. Turkey, App. No. 40035/98, 11.07.2000.

⁶⁰ Hirsi Jamaa and Others v. Italy, App. No. 27765/09, 23.02.2012.

⁶¹ M.A. and Others v. Lithuania, App. No. 59793/17, 11.12.2018.

⁶² M.K. and Others v. Poland, App. Nos 40503/17, 42902/17, 43643/17, 23.07.2020.

AİHM içtihadı, geri gönderme yasağını zincirleme geri göndermeyi de engelleyecek şekilde değerlendirmektedir (örneğin, *T.I. v. Birleşik Krallık*⁶³). Bir başka ifadeyle kişinin menşe ülkesi dışında başka bir ülkeye gönderilmesi tek başına geri gönderme yasağına uygunluk kriterini karşılamamaktadır. Kişinin ara ülke (üçüncü ülke) tarafından menşe ülkeye gönderilme riski bulunuyorsa bunun sorumluluğunu ara ülke ile birlikte ilk gönderen ülke de üstlenmektedir. Dolayısıyla, bu durumda ara ülkeye gönderen ülkenin, kişinin anılan ülkeden menşe ülkeye gönderilme riski bulunup bulunmadığını değerlendirmesi ve ancak bu değerlendirmeden sonra kişiyi ara ülkeye gönderebilmesi gerekmektedir. AİHM, ara ülkeye gönderme durumlarında başvuranın aynı zamanda uluslararası koruma başvurusunda bulunup bulunmadığını da önemsemektedir. Bu çerçevede, eğer kişi uluslararası koruma başvurusunda bulunmuşsa, kural olarak Mahkeme bu başvurunun esaslan incelenmesini aramaktadır. Ancak, güvenli üçüncü ülke temelinde kişinin uluslararası koruma başvurusunun usulden reddedilerek bu ülkeye gönderilmesi durumunda AİHM, ilgilinin bu ülkede etkin bir şekilde sığınma usulüne erişip erişemeyeceğinin, bu ülkedeki usulün etkili olup olmadığının, kişinin buradaki kabul imkanlarından faydalanıp faydalanamayacağını değerlendirilmesi gerektiğine hükmetmektedir. Örneğin *Ilias ve Ahmed v. Macaristan*⁶⁴ kararında, Mahkeme, sınırda transit bölgede bulunan başvuranların, bu yönde hiçbir değerlendirme yapılmaksızın, üçüncü ülkenin güvenli olduğu varsayımına dayanılarak buraya gönderilmesinin AİHS'in 3.maddesi ve 13.maddesi (işkence ve kötü muamele yasağı ve etkili başvuru hakkı) bağlamında ihlal oluşturduğuna hükmetmiştir. Gönderilecek ülkeye

⁶³ T.I. v. United Kingdom, App. No. 43844/98, 07.03.2000

⁶⁴ Ilias and Ahmed v. Hungary, App. No. 47287/15, 21.11.2019.

yönelik yapılması gereken inceleme, hem o ülkenin genel durumu ve uluslararası koruma sisteminin teorik ve pratik görünümüne, hem kişinin kendine has şartlarına yönelik olmalıdır (*MSS v. Belçika ve Yunanistan*). Bu kapsamda, ilgiliye yönelik bireysel bir risk bulunup bulunmadığı belirlenmelidir. Bununla birlikte, üçüncü ülkedeki uluslararası koruma usulü ve kabul şartlarındaki aksaklıkların tüm sığınmacılar bakımından geçerli olması, münferiden ilgili kişi hakkında bireysel bir risk bulunmadığı şeklinde de yorumlanamayacaktır (*MSS v. Belçika ve Yunanistan*). Mahkeme bu değerlendirmenin kapsamına, kişiye anılan ülkenin güvenli olmadığı yönündeki iddialarını etkin şekilde ortaya koyabilmesi imkanının verilmesini de almaktadır. Elbette bu çerçevede yapılacak ‘güvenilirlik’ değerlendirmesinin de etkin şekilde gerçekleştirilen bir menşe ülke araştırmasına dayanması gerekmektedir.

Bu açıklamaların ışığında, kişilerin aksi yönde iddiaları bulunması hâlinde, İran’ın ilgili kişi bakımından zincirleme geri gönderme riski taşıyıp taşımadığı, İran’ın sığınma sisteminin teoride ve pratikte etkin olup olmadığı, İran’ın sığınmacılara yönelik kabul koşullarının insani koşullar taşıyıp taşımadığı belirlenmeden ‘güvenli’ olduğu varsayımıyla kişilerin bu ülkeye gönderilmesi ya da itilmesi, AIHS’e aykırılık teşkil edebilecektir. Ayrıca menşe ülke raporları ekseninde İran’ın belirtilen hususlarda kritik bir durumunun olduğunun, bizzat kendisinin de mültecilik bakımından kaynak ülkelerden biri hâlinde bulunduğu ve Türkiye’nin bu ülkeyle bir geri kabul anlaşmasının olmadığı da altı çizilmelidir.

II. Ülkede Düzenli Kalış Açısından

Afganistan'dan düzensiz yollarla gelen kişilerin ülkede düzenli kalışı bakımından belirleyici olan iki nokta bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bu kişilerin uluslararası koruma başvurusunda bulunup bulunmadıkları, diğeri ise İran'ın güvenli üçüncü ülke olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğidir.

İlk nokta ile ilgili olarak, uluslararası mülteci hukukunun da gereği olarak, iç hukukumuzda düzensiz yolla ülkeye girilmiş olmasının veya sınırlara gelinmiş olmasının uluslararası koruma başvurusunun yapılmasını engelleyecek şekilde yorumlanamayacağını hatırlatmakta yarar görüyoruz (YUKK m. 8). Ayrıca, iç hukukumuzda, başvuru sahibi olma hâlinin kişiyi düzenli bir duruma getirdiği göz ardı edilmemelidir (YUKK m. 3). Bir başka ifadeyle düzensiz yollarla ülkeye ulaşmış olan bir kişi uluslararası koruma başvurusunda bulunduğu anda artık ülkede bulunuşu düzenli hâle gelmektedir. Elbette bu noktada güvenlik nedeniyle kişinin tedbiren belirli bir süre gözetim altında tutulması mümkün olabilir (YUKK m. 68). Bu şekilde bir başvuruda bulunan kişinin mülteci statüsü dışında şartlı mülteci ya da ikincil koruma statülerinin şartlarını taşıyıp taşımadığının değerlendirilmesi gerekmektedir. Söz konusu değerlendirme nihai olarak sonuçlandırılıncaya kadar kişinin ülkede kalışına izin verilecektir.

Bu noktada, önemli bir husus, özellikle İran üzerinden ülkeye ulaşmış olan kişiler bakımından İran'ın ilk iltica ülkesi veya güvenli üçüncü ülke sayılarak uluslararası koruma başvurusunun kabul edilemez olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğidir. Nitekim YUKK ekseninde ilk iltica ülkesi ve güvenli üçüncü ülke uygulamaları, başvuruların kabul edilemez olarak

değerlendirilip, esasa geçilmeksizin reddedilebilmesi ile sonuçlanmaktadır. İlk iltica ülkesi YUKK uyarınca, başvuru sahibinin, daha önceden mülteci olarak tanındığı ve hâlen bu korumadan yararlanma imkânının olduğu veya geri göndermeme ilkesini de içeren yeterli ve etkili nitelikte korumadan hâlen faydalanabileceği bir ülkeden gelmesi durumunda söz konusu olmaktadır (YUKK m. 73). YUKK'un Uygulama Yönetmeliğinde (YUKKUY m. 76) şu haller 'yeterli ve etkili nitelikte koruma' olarak sayılmıştır; düzenlemenin amacı gereği bu hususların tahdidi olarak nitelendirilmesi gerektiği ifade edilebilir:

- Başvuru sahibinin üçüncü ülkede haklı sebeplere dayanan zulüm korkusunun veya ciddi zarar görme riskinin bulunmaması.
- Başvuru sahibinin bu ülkeden, etkili ve yeterli korumadan faydalanamayacağı başka bir ülkeye gönderilme riskinin olmaması.
- Üçüncü ülkenin Sözleşmeye taraf olması veya aynı zamanda ülke uygulamalarının Sözleşme hükümleriyle uyumlu olması.
- Üçüncü ülkenin sağladığı etkili ve yeterli nitelikteki korumanın şahısla ilgili kalıcı çözüm bulunana kadar devam edecek olması.

Anılan şartların münferit bir başvuru açısından geçerlilik teşkil edip etmediği bireysel olarak değerlendirilecektir. Bu bağlamda İran'ın ilk iltica ülkesi olarak kabul edilmesi için söz konusu değerlendirmenin mutlaka gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İran, ilk iltica ülkesi olmak için aranan şartlardan biri olan 1951 Sözleşmesine taraf olma şartını karşılamakla birlikte, anılan Sözleşmeyi birçok hükme koyduğu çekince ile imzalamıştır. Bu çerçevede, İran, Sözleşmenin gelir getirici işlerde çalışma hakkını (m. 17), sosyal yardımları (m. 23), sosyal güvenliğe ilişkin hakları (m. 24), ikamet ve seyahat özgürlüğüne yönelik hakları (m. 26) düzenleyen hükümlerine

koyduğu çekince doğrultusunda, bu düzenlemeleri sadece tavsiye niteliği taşıyacak şekilde kabul edeceğini bildirmiştir. Elbette bu husus tek başına İran'ın ilk iltica ülkesi olmasını engellemekle birlikte, bu yönde bir çıkarımın kolaylıkla yapılamayacağını da göstermektedir. Öte yandan, belirtilen çekincelerin, kalıcı çözüme erişme konusunda da soru işaretleri doğurabileceği belirtilebilir.

Afganistanlı sığınmacılar bakımından başvurularının reddedilmesine yol açabilecek bir diğer neden ise, İran'ın güvenli üçüncü ülke olarak değerlendirilebilecek olmasıdır. Güvenli üçüncü ülke kişilerin makul bir bağlantıya sahip olduğu ve belirli şartları taşıyan bir ülkedir (YUKK m. 74). Makul bağlantıdan ne anlaşılması gerektiği ise YUKKUY'da sayılmıştır (m. 77). Buna göre, makul bağlantının varlığının değerlendirilmesi için şu durumlardan birinin mevcut olması şartı aranır, bu hususların da hükmün amacı gereği tahdidi olarak değerlendirilmesi uygun olacaktır:

- Başvuru sahibinin güvenli üçüncü ülkede yerleşik aile üyelerinin bulunması.
- Başvuru sahibinin daha önce çalışma, öğrenim, yerleşme gibi amaçlarla güvenli üçüncü ülkede uzun süreli bulunmuş olması.
- Başvuru sahibinin güvenli üçüncü ülkenin dilini temel düzeyde biliyor olması gibi bu ülke ile sağlam kültürel bağlarının bulunması.
- Başvuru sahibinin güvenli üçüncü ülkeye, sadece transit amaçlı değil, kalmak amacıyla giriş yapmış olması.

Güvenli üçüncü ülkenin sahip olması gereken şartlar ise yine aynı hükümde sıralanmıştır. Bu çerçevede, kişinin ilgili ülkede,

- hayatının veya hürriyetinin, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle tehdit altında olmaması,
- işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı ülkelere geri gönderilmemesi ilkesinin uygulanıyor olması,
- mülteci statüsü talep etme ve mülteci olarak nitelendirilmesi durumunda Sözleşmeye uygun olarak koruma elde etme imkânının bulunması,
- ciddi zarar görme riskinin olmaması gerekmektedir.

İran açısından bu şartların değerlendirilmesi noktasında öncelikle makul bağlantı kriterinin sadece transit geçiş ile sağlanamayacağının altı çizilmelidir. YUKK'un ilgili hükmü uyarınca, kişinin İran'a transit geçiş amaçlı değil, kalmak amaçlı giriş yapması gerekmekte yahut diğer bağlantı şartlarından birini taşıması aranmaktadır. Yani, Afganistanlıların, Türkiye'ye ulaşabilmek için İran'ı tek başına transit bir ülke olarak kullanmış olmaları, bağlantı kriterinin sağlanamaması ile sonuçlanarak, bu ülkenin güvenli üçüncü ülke olarak değerlendirilmesinin de önüne geçebilecektir. Öte yandan güvenli üçüncü ülke şartlarının bireysel olarak değerlendirilmesi noktasında İran'ın bizzat mülteciliğe yol açabilecek muamelelere sahne olan bir ülke olması nedeniyle hassasiyet gösterilmesi gerekmektedir. Kaldı ki, somut olayın şartlarına bağlı olarak, İran'ın ilk iltica ülkesi veya güvenli üçüncü ülke kriterlerini taşıdığı sonucuna varılmış olsa dahi, bu ülke ile Türkiye arasında bir geri kabul anlaşmasının bulunmaması sebebiyle, kişilerin İran'a kabul edilip edilmeyeceği belirsizlik arz edebilecektir. YUKK uyarınca, ilk iltica ülkesinin veya güvenli üçüncü ülkenin başvuru kabul etmemesi durumunda, başvuruya ilişkin işlemlerin Türkiye'de sürdürülmesine devam

edilmesi söz konusu olacaktır (YUKK, m. 73 ve 74). Bu hususta, UNHCR'in tavsiye notunda da zikredildiği üzere, Afganistan'daki son gelişmelerin uluslararası koruma başvurularında değerlendirmeye alınması, bu gelişmelerden önce yapılan başvurular açısından ise, 'yeni bir vaka' olarak ele alınarak incelemeye dahil edilmesi önem taşımaktadır. Hatta, başvuruları Taliban'ın ülkedeki kontrolü ele geçirmesinden önce reddedilen uluslararası koruma başvuru sahipleri için, bu durumun 'yeni bir vaka' teşkil etmesi söz konusu olacağından, tekrar başvuru yapmaları durumunda bu başvurunun işleme alınması ve olağan usulle değerlendirilmesi de gerekebilir.

Kişinin hiç uluslararası koruma başvurusunda bulunmamış olması durumunda ise, ülkede bulunuşu düzensiz bir hâl arz edeceğinden sınır dışı edilmesi ihtimali üzerinde durulmalıdır. Ancak daha önce zikredilen menşe ülke bilgilerinden de yola çıkılarak, Afganistan'daki mevcut durumun geri göndermeyi engelleyici bir nitelik oluşturduğu sonucuna ulaşılması durumunda kişinin bu ülkeye gönderilmesi mümkün olmayacaktır. Kişinin gönderilebileceği güvenli bir ülkenin de bulunamaması durumunda, Türkiye'de 'insani ikamet izni' kapsamında düzenli olarak kalışına izin verilmesi gündeme gelebilir (YUKK m. 46).

III. Ülkeden Sınır Dışı Edilme Açısından

Türkiye'de düzensiz şekilde bulunan ve uluslararası koruma başvurusunda bulunmayan ya da başvurusu reddedilen Afganistanlılar bakımından, sınır dışı edilmeye yönelik şartların düzenlendiği YUKK'un 54. maddesi ekseninde sınır dışı etme kararının alınması söz konusu olabilir. Bununla birlikte, daha önce belirtilen menşe ülke raporlarının da işaret ettiği üzere, Afganistan'daki durumun geri dönüşlere elverişli olmaması,

Afganistanlıların sadece güvenli ülkelere sınır dışı edilmelerini zorunlu kılabilir. Bir başka ifade ile, kişilerin hayatlarının ya da hürriyetlerinin ırk, din, milliyet, belirli bir toplumsal gruba mensubiyet veya siyasi düşünceleri nedeniyle tehlike altında olmadığı, yaşam haklarının ihlal riskinin ya da işkence veya kötü muameleye uğrama riskinin bulunmadığı bir ülkeye sınır dışı edilebilmeleri söz konusu olabilir. Bu noktada daha önce ülkeye kabul ve sınırdan geri çevirme konusunda geri gönderme yasağı ile ilgili AİHM içtihadı ekseninde yaptığımız açıklamaların sınır dışı etme bakımından da etkili olduğunun altını çizmekte fayda olacaktır.

Uluslararası hukuk açısından bir geri kabul anlaşmasının bulunmaması hâlinde hiçbir devletin diğer bir devleti bir yabancıyı kabul etmesi konusunda zorlayamayacağı aşıkardır. Bu nedenle sınır dışı etme işleminin gerçekleşmesi için, belirtilen şartları taşıyan bir ülkenin varlığı tek başına yeterli olmayıp, bu ülkenin yabancıyı kabul etmesi de gerekmektedir. Ayrıca, YUKK'un 55.maddesi, sınır dışı edilecekler kapsamında olsalar dahi, sınır dışı edilecekleri ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacakları konusunda ciddi emare bulunanlar hakkında sınır dışı etme kararı alınamayacağını düzenlemektedir. Bu çerçevede, kişinin sınır dışı edileceği ülkenin kararın alınmasından önce belirlenmiş olması gerektiği ve bu ülkenin de kararda belirtilmesi gerektiği anlaşılmaktadır⁶⁵. Tüm bu hususlar bir arada değerlendirildiğinde gerçekçi bir bakış açısıyla, uluslararası koruma talebinde bulunmayan ve başka şekilde ülkede düzenli kalışı sağlanamayan Afganistanlıların güvenli ülkelere sınır

⁶⁵ Bu hususta AİHM'in yaklaşımı için bkz. A.D. and Others v. Turkey, App. No. 22681/09, 22.07.2014, para. 103.

dışı edilmelerinin ancak bu ülkelerle geri kabul anlaşmalarının akdedilmiş olması durumunda mümkün hâle gelebileceği belirtilebilir.

Sonuç

Afganistan’da meydana gelen son gelişmelerden sonra, Türkiye’ye yönelen göç hareketleri bakımından kaynağını iç hukuktan alan mevzuatımız ve AİHM içtihadı değerlendirildiğinde, Afganistanlıların menşe ülkelerine geri gönderilmelerinin Afganistan’daki durumun halihazırda ciddi bir belirsizlik taşıması sebebiyle, somut şartlara bağlı olarak geri gönderme yasağının ihlali ile sonuçlanabileceği değerlendirilebilir. Öte yandan özellikle İran üzerinden Türkiye’ye yapılan geçişlerde de kişilerin zincirleme geri gönderme iddialarının ya da İran’da sığınmaya erişemedikleri yönündeki iddialarının bulunması hâlinde hiçbir değerlendirme yapılmaksızın buraya geri itilmeleri özellikle AİHM içtihadı ekseninde ihlal riski doğurmaktadır. Bu noktada, hukuka uygun ancak aynı zamanda kontrollü bir göç yönetiminin sağlanabilmesi için sınır kontrol noktalarının genişletilmesi ve sınır görevlilerinin kapasitelerinin hem nitelik hem nicelik olarak iyileştirilmesi önem taşımaktadır. Şüphesiz, görevlilerin de uluslararası koruma ve insan hakları hukuku alanında yetkinliğe sahip olmaları beklenmelidir.

Öte yandan ülkemizde uluslararası koruma başvurusunda bulunan Afganistanlılar bakımından, İran’ın ilk iltica ülkesi veya güvenli üçüncü ülke olarak kabul edilebilmesi de somut başvuru açısından, iç hukukumuzdaki kıstasların karşılanıp karşılanmadığının değerlendirilmesine bağlı olacaktır. Bir başka ifadeyle, bu değerlendirme yapılmadan İran’ın ilk iltica ülkesi ya da güvenli üçüncü ülke olduğu varsayımından hareketle kişinin uluslararası koruma başvurusunun reddedilmesi, ret kararının idare mahkemelerince iptali

ile sonuçlanabilecektir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, somut bir vaka açısından İran'ın güvenli üçüncü ülke ya da ilk iltica ülkesi şartlarını taşıdığı kabul edilse bile bir geri kabul antlaşmasının yokluğunda, bu ülkenin ilgili yabancıyı kabul etmeye zorlanabilmesi mümkün değildir.

SURİYE'DEN ÜLKEMİZE GELEN KİŞİLERE YÖNELİK DEĞERLENDİRME

*Prof. Dr. Vahit DOĞAN

Türkiye Cumhuriyeti, imparatorluk mirasçısı olmasının yanında Türk-İslam coğrafyası bakımından güvenli bir liman ya da gölgesinden “Turan coğrafyası” ile “Gönül coğrafyası”nın yararlandığı ulu bir çınardır. Bu sebeple, Türk-İslâm coğrafyasında yaşanan sıkıntılara kayıtsız kalınması beklenemez. Ancak, ulu çınar sağlam değilse, kendisine faydası yoksa Türk-İslâm coğrafyasının gölgesinden yararlanmasından ya da bu coğrafyada yaşanan sıkıntılara müdahale edebilmesinden bahsedilemeye gerek. Türkiye, sadece Türk-İslâm coğrafyası için değil, bölgesindeki bütün mazlum milletler için güvenli bir liman olarak görülmektedir. Bu sebeple Türkiye, bulunduğu coğrafyanın durumunu ve elbette kendi menfaatlerini nazara alan bir göç politikası oluşturmalıdır.

Bu genel girişten sonra, konumuz olan Suriye’den gelen ve geçici koruma kapsamında ülkemizde bulunan kişilerin durumunun ele alınmasında fayda vardır.

I. Geçici Koruma

A. Kavram

Kişinin yaşadığı/vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu ülkeyi terk ederek, yerleşmek niyeti ile başka bir ülkeye gitmesine göç denilmektedir. Kişinin yerleşmek niyeti ile gittiği/gideceği ülke yetkili makamlarından gerekli izinler alınır (vize, ülkeye girişi için gerekli sair şartlar) ise yasal göç, gerekli izinler alınmadan ülkeye giriş yapılır ya da usulüne uygun olarak giriş yapılmasına rağmen, yasal süre içinde ülkeden çıkılmaz ise, yasadışı ya da

düzensiz göç söz konusudur. Uluslararası alanda ekonomik sosyal, siyasal vb. sebeplerle kişi yaşadığı/vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu ülkeyi terk edip başka bir ülkeye gitmek istemektedir.

Kişi kendi iradesi ile göç edebileceği gibi bir zorunluluk sonucu yani koruma bulmak amacı ile de göç ediyor olabilir. Talep edilen korumanın niteliğine göre kişinin tâbi olacağı hukukî süreç de farklı olacaktır. Talep edilen koruma ya milletlerarası hukukun ya da iç hukukun öngördüğü koruma olabilir. Uluslararası hukukta, acil ve geçici koruma taleplerini nazara alan bir düzenleme yapılmamıştır. Türkiye, özellikle Suriye’den gelen göç dalgası sonucu, 2013 yılında yürürlüğe giren “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” ile acil ve geçici koruma talebi ile ülkemize gelen kişilere yönelik olarak “geçici koruma” kurumunu uygulamaya koymuştur.

Basın yayın kuruluşlarından bir kısmı, akademik ve siyasi çevreler ile sivil toplum kuruluşlarının Suriye üzerinden ülkemize gelen kişileri nitelemek için özellikle “mülteci” kavramını kullandıkları görülmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, Suriye üzerinden ülkemize gelmiş kişiler, geçici koruma statüsünde ülkemizde bulunmaktadırlar. Bunların mülteci olabilmesi, yürürlükteki mevzuat çerçevesinde mümkün değildir.

Geçici korumadan maksat; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, kendi ülkesine geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara sağlanan koruma olarak kabul edilmektedir. (YUKK m.91; GKY m.1). Tanımdan da görüldüğü gibi, geçici korumanın ayırıcı özellikleri; “Kitlesel sığınma” ve “geçici olma”dır.

B. Geçici Korumadan Yararlanabilecek Kişiler

Geçici korumaya ilişkin AB Yönergesinde, üçüncü ülkelerden kitlesel olarak gelen ve menşei ülkesine dönemeyen yerlerinden edilmiş kişilerin geçici korumadan yararlanabileceği hükme bağlanmıştır (m.1). Yönergede, yerlerinden edilmiş kişilerden ne anlaşılması gerektiği de tespit edilmiştir. Buna göre, menşei ülkelerini ya da bölgelerini terk etmek zorunda kalmış ya da özellikle uluslararası örgütlerden gelen talep üzerine tahliye edilmiş ve devam eden şartlar sebebi ile o ülkeye güvenli ve kalıcı şartlarda dönemeyen, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinin 1/A maddesi (mülteci) ya da uluslararası koruma sağlayan diğer uluslararası belgeler kapsamına giren üçüncü ülke vatandaşları ya da vatansız kişiler yerlerinden edilmiş kişiler olarak kabul edilmiştir (m.2/c)⁶⁶. Yönergede öngörülen şartları taşımalarına rağmen barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç işlediğini düşündürecek ciddi emareleri bulunan (m.28/1-a, i); üye ülke tarafından kabul edilmeden önce siyasî nitelikli olmayan (adi) ağır bir suç işlediğini düşündürecek ciddi emareler bulunan (m.28/1-a, ii); Birleşmiş Milletlerin amaçlarına ve ilkelerine karşı bir suç işlediğini düşündürecek ciddi emareler bulunan (m.28/1-a, iii); bulunduğu üye ülkenin güvenliği için tehlike olarak görülebilecek (m.28/1-b) kişilerin geçici korumadan yararlanamayacakları hükme bağlanmıştır.

YUKK'da geçici korumadan yararlanacak kişiler, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma

⁶⁶ Geniş bilgi için bkz. ÇÖRTOĞLU KOCA, S./KAVŞAT, C.F, Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Koruma Kararının Kapsamı, Alınması ve Sona Ermesi, BÜHFD 2015, c.1, sy.1, s.338 vd.; ELÇİN, D., Türkiye'de Bulunan Suriyelilere Uygulanan Geçici Koruma Statüsü 2001/55 Sayılı Avrupa Konseyi Yönergesi ile Geçici Koruma Yönetmeliği Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, sy.124, s.25 vd.

bulmak amacıyla kitlesel veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılar olarak ifade edilmiştir (YUKK m.91; GKY m.7).

Türk hukukunda da benzer şekilde bir kısım kişilerin geçici korumadan yararlanamayacağı kabul edilmiştir. Bu Kişiler: Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair 1967 Protokolüyle değişik 28.7.1951 tarihli Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair Sözleşmenin 1 inci maddesinin (F) fıkrasında belirtilen fiillerden, yani barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç gibi suçlar için hükümler koyan uluslararası belgelerde tanımlanan bir suç işlediğine; mülteci sıfatıyla kabul edildiği ülkeye sığınmadan önce, sığındığı ülkenin dışında siyasî olmayan ağır bir suç işlediğine; Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden suçlu olduğuna dair ciddî emareler bulunan; Türkiye dışında hangi saikle olursa olsun zalimce eylemler yaptığını düşündürecek nedenleri bulunan; yukarıda sayılan iki hâlde belirtilen suç ya da fiillerin işlenmesine iştirak eden veya bu fiillerin işlenmesini tahrik eden; ülkesinde silahlı çatışmaya katılmış olduğu hâlde bu faaliyetlerini kalıcı olarak sonlandırmayan; terör eylemlerinde bulunduğu veya planladığı ya da bu eylemlere iştirak ettiği tespit edilen; ciddî bir suçtan mahkûm olarak topluma karşı tehdit oluşturabileceği değerlendirilenler ile millî güvenlik, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturduğu değerlendirilen; Türkiye’de işlenmesi hâlinde hapis cezası verilmesini gerektiren suç veya suçları daha önce işleyen ve bu suçun cezasını çekmemek için menşe veya ikamet ülkesini terk eden,; uluslararası mahkemelerce hakkında insanlık suçu işlediğine dair karar verilmiş; 26.9.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun Dördüncü Kısım Yedinci Bölümünde yer

alan suçlardan birini işleyenler, yani devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk suçlarını işleyen kişiler geçici korumadan yararlanamayacaktır (GKY m.8).

Mevzuatta, geçici koruma altına alınmak için öngörülmüş olan şartların gerçekleşmiş olması, kişinin geçici koruma statüsüne alınması için yeterli görülmemiştir. Ayrıca İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Cumhurbaşkanının geçici koruma kararı alması da gereklidir (GKY m.9/1). Öyle ki Cumhurbaşkanı kararından önce, geçici koruma ilanına gerekçe olan olayların vukuu bulunduğu ülke veya bölgeden ülkemize gelen kişilere geçici koruma hükümleri uygulanmayacaktır (GKY m.7).

Cumhurbaşkanınca alınacak geçici koruma kararında, geçici koruma kapsamına alınacaklar, geçici korumanın başlangıç tarihi ve gerekli görülmesi hâlinde süresi, geçici koruma süresinin uzatılması veya sona erme şartları, geçici korumanın ülke genelinde mi yoksa belirli bir bölgede mi uygulanacağı, Göç Kurulu tarafından karar alınabilecek ve takip edilebilecek hususlar, geçici koruma kapsamında ülkemize kabul işlemlerinin sınırlandırılması veya durdurulması ile ilgili hususlar ve gerekli görülen diğer hususlar tespit edilmelidir (GKY m.10)⁶⁷.

II. Suriye'den Gelenlerin Hukukî Durumunun Tespiti

Ülkemize, Suriye'den 2011 tarihinden itibaren yoğun olarak düzensiz göç hareketi başlamıştır. Dolayısıyla bu gibi kişiler bakımından sağlanacak koruma da iç hukuka göre tespit edilecektir. Başka bir deyişle bu gibi kişiler,

⁶⁷ YUKK'da Göç Politikaları Kurulu ile ilgili 105 vd. maddeler 703 sayılı KHK m.71 ile yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak 17 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile "Göç Kurulu" olarak yeniden yapılandırılmıştır. Buna göre, "Göç Kurulu; Türkiye'nin yabancılarla ilgili göç stratejilerini belirlemek, koordinasyonunu ve uygulanmasını takip etmekle görevli olup İçişleri Bakanının başkanlığında, İçişleri Bakanlığınca belirlenecek bakanlık ve kurum ve kuruluşların temsilcilerinden oluşur. Kurul, İçişleri Bakanının çağrısı üzerine toplanır".

mülteci olarak kabul edilemez. Geçici koruma ile mültecilik arasında farklılıklar vardır. Türkiye, BM bünyesinde imzalanan 1951 tarihli “Mültecilerin Hukukî Durumuna İlişkin Sözleşme” ya da kısaca Cenevre sözleşmesine coğrafi çekince koymuştur. Buna göre, yalnızca Avrupa Ülkelerinden sığınma talebi ile gelecek kişilere “mülteci” statüsü verilecek, diğer bölgelerden gelen kişilere bu statü verilmeyecektir. Farklı bir ifade ile Türkiye’den koruma talebinde bulunan kişi, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi kapsamına dâhil ise, uluslararası hukukun öngördüğü korumadan yararlanırken, geçici koruma talebinde bulunanlar ise Türk iç hukukuna tâbi olup, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda öngörülen şartların varlığı hâlinde, iç hukukta kabul edilmiş olan korumadan yararlanabilecektir.

Suriye’den 252 kişiden oluşan ilk kabile 29 Nisan 2011 tarihinde Hatay, Yayladağ’dan ülkemize giriş yapmıştır. 2013 yılında “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”un yürürlüğe girmesi ile bu kişiler iç hukuk bağlamında kendilerine tanınan geçici koruma statüsüne alınmışlardır. Hâlihazırda 30.09.2021 tarihi itibarıyla⁶⁸ 3.715.913 Suriye vatandaşı geçici koruma kapsamında ülkemizde bulunmaktadır.

A. Geçici Koruma Altına Alınma

Kanunda öngörülen şartları taşıdığı için geçici koruma talep etmek amacı ile gelen yabancıların, Türkiye’ye kabul edilecekleri sınır geçiş kapıları, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşleri alınarak İçişleri Bakanlığınca tespit edilecektir. Acil durumlarda, İçişleri Bakanlığı sınır geçiş kapılarının tespitine, re’sen de karar verebilir (GKY m.17/1). İçişleri Bakanlığınca tespit edilecek sınır kapılarına veya sınır geçiş yerlerine

⁶⁸ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (ET.05.10.2021)

belgesiz veya geçersiz belgeyle geçici koruma amacıyla gelen yabancıların girişlerine valiliklerce izin verilebilir (GKY m.17/2).

Geçici koruma talebi ile gelen yabancılar, ülkeye kabulden sonra sevk merkezlerine alınır. Sevk merkezlerinde, geçici koruma amacıyla gelen yabancıların kimlik tespiti ve kayıt işlemleri, yapılır (GKY m.19). Sevk merkezlerinde, geçici koruma talepleri kabul edilenler, adres kayıt sistemine kaydedilir. Kayıt işlemleri tamamlananlara, geçici koruma kimlik belgesi ve yabancı kimlik numarası verilir (GKY m.22). Bu kimlik belgesi Türkiye’de kalış hakkı sağlamasına rağmen, ikamet izni veya ikamet izni yerine geçen belgelere eşdeğer sayılmaz, uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı tanımaz, süresi ikamet izni toplamında dikkate alınmaz ve sahibine Türk vatandaşlığına başvuru hakkı sağlamaz (GKY m.25).

B. Geçici Korumanın Sona Ermesi

Geçici koruma; mevzuatta öngörülen sürenin sona ermesi, siyasi otoritenin kararı, geçici korumaya neden olan olayların sona ermesi- geri dönüş, geçici korunan kişilere bağlı sona erme (kendi istekleri ile ülkeden ayrılma, güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilme, ölüm) ve geçici koruma kararının iptali ile sona ermektedir.

AB Yönergesinin başlangıç kısmında, geçici korumanın şartları ve kendine özgü karakteri göz önünde bulundurularak, belli bir süre ile sınırlı olması esas kabul edilmiştir. Bu süre bir (1) yıldır. Ancak bazı özel durumlarda, bu sürenin altışar ay olmak üzere iki defa uzatılabileceği, olağanüstü hâllerde, üye devletlerden birisinin talebi üzerine en fazla bir yıl

uzatılabileceği hükme bağlanmıştır (m.4). Hâsılı AB yönergesine göre geçici korumanın süresi, en fazla üç yıl olabilir (m.6)⁶⁹.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu geçici korumanın sona ermesini düzenlememiş, konu Cumhurbaşkanınca çıkartılacak yönetmeliğe bırakılmıştır. Geçici Koruma Yönetmeliğinde, Cumhurbaşkanınca alınacak geçici koruma kararında, geçici koruma kapsamına alınacak kişiler, geçici korumanın başlangıç ve gerekli olması hâlinde süresi, süre uzatımı ve sona erme sebeplerinin belirleneceği hükme bağlanmıştır (m.10). Görüldüğü gibi, Yönetmelikte geçici korumanın süresi belirlenmemiş, belirleme hususunda Cumhurbaşkanına yetki verilmiştir. Şu ana kadar, geçici korumanın süresine ilişkin olarak Cumhurbaşkanınca alınmış bir karar bulunmamaktadır.

Mevzuatımızda geçici korumanın süre dışında diğer sona erme sebepleri düzenlenmiştir. Buna göre ya Cumhurbaşkanı kararı ile ya da geçici koruma sağlanan kişilere özgü sebeplerle sona erebilecektir.

Cumhurbaşkanınca geçici korumanın sona erdirilmesi yönünde karar alınırsa, geçici koruma kapsamında ülkede bulunan kişilerin akıbeti de bu kararda belirlenecektir. Buna göre, geçici koruma kapsamında ülkede bulunan yabancılar ya başka bir koruma statüsüne (geçici koruma statüsünden yararlananlar, aynı zamanda başka bir statüden yararlanamazlar) alınacak ya da kendi ülkelerine dönmelerine karar verilecektir (GKY m.11).

Geçici koruma sağlanan kişilere bağlı sona erme sebepleri; kişinin ölmesi, kanunda yer alan kalış türleri ile Türkiye’de kalması, Türk vatandaşlığını kazanması, kendi isteğiyle Türkiye’den ayrılması, üçüncü bir ülkenin korunmasından faydalanması veya üçüncü bir ülkeye insanî nedenler

⁶⁹ Bkz. ÇÖRTOĞLU KOCA/ KAVŞAT, s.350 vd.; ELÇİN, s.34 vd.

veya yeniden yerleştirme kapsamında kabul edilmesi ya da üçüncü ülkeye çıkış yapması olarak tespit edilmiştir (GKY m.12/1). Kişiyeye bağılı bir diğere sona erme sebebi, geçici korumadan yararlanmaya engel sebeplerin varlığına rağmen, kişiyeye geçici koruma sağlanmasıdır. Bu gibi kişiler hakkında alınmış geçici koruma kararı GİGM veya valilikler tarafından iptal edilecektir.

Geçici koruma kapsamında ülkemizde bulunan Suriyelilerden bir kısmının belli dönemlerde, özellikle dini bayramlarda, ülkelerine gittiklerini basın-yayın organlarından takip ediyoruz⁷⁰. Ülkelerine dönebilen bu gibi kişiler, Türkiye’de geçici korumadan yararlanmaya devam edebilir mi? Geçici korumanın temelinde, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak yatmaktadır. Basında yer alan haberlere göre, sayıları onbinlerle ifade edilen Suriyeliler, dini ya da millî bayramlar ile “hasat” dönemlerinde ülkelerine gidebilmektedirler. Hâl böyle olunca, bu kişiler bakımından “ülkelerine dönememe” şartı, en azından gidilebilen coğrafi bölgeler bakımından ortadan kalkmaktadır. Bu sebeple, bir şekilde güvenli olarak ülkelerine dönebilen geçici koruma kapsamındaki kişilerin, tekrar Türkiye’ye gelip geçici korumadan yararlanmaya devam etmeleri, YUKK m.91’e aykırı olduğu gibi, geçici korumanın mantığı ile de uyumlu değildir. Ülkelerine güvenli şekilde giden bu gibi kişiler, şartların varlığı hâlinde tekrar geçici koruma kapsamına alınabilir. Ancak mevcut pozitif düzenlemeye göre, bu gibiler ülkelerine gidip dönmeleri hâlinde, önceki dönemde alınan geçici koruma kapsamına dâhil edilemez.

III. Geçici Koruma Altına Alınan Suriyelilere Sağlanacak Haklar

Suriye'den gelip ülkemize geçici koruma altına alınan kişilere sağlanacak hakları, çalışma, ikamet, eğitim ve gayrimenkul edinme bağlamında ele alınacaktır.

A. Geçici Koruma Altına Alınanların İş Piyasasına Erişimi

Yabancıların Türkiye'de çalışmaları/iş piyasasına erişimi, kural olarak 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanununda düzenlenmiştir. UİK'a yer alan ilkelere uygun olarak geçici koruma altına alınan kişilerin iş piyasasına erişimi, "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik'te⁷¹ kapsamlı olarak düzenlenmiştir.

Yabancıların Türkiye'de çalışabilmeleri için, kural olarak yetkili makamlardan çalışma izni alınması gereklidir. Bu kural, geçici koruma altına alınmış kişiler/Suriyeliler bakımından da geçerlidir. Geçici koruma kapsamında Türkiye'de bulunan yabancılar, izin almaksızın çalışırlar ise, UİK'da öngörülen müeyyideler uygulama alanı bulacaktır (m.4). Ancak belli işlerde çalışabilmek için, çalışma iznine ihtiyaç yoktur. Bu gibi işlerde çalışacak olanlar da çalışma izni muafiyet belgesi almak zorundadırlar.

Geçici koruma kapsamında Türkiye'de bulunan yabancılar, geçici koruma kayıt tarihinden altı (6) ay sonra çalışma izni ya da çalışma izni muafiyet belgesi için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına başvuruda bulunabilirler. Aynı şekilde, yanlarında geçici koruma sağlanan kişi çalıştırmak isteyen işverenler de e-devlet üzerinden çalışma izni için başvuruda bulunabilirler. Bu gibiler, bağımsız çalışmak istiyorlar ise, kendi adlarına başvuruda bulunabileceklerdir. Ancak mevzuatımızda bağımsız

⁷¹ RG 15.01.2016-29594.

çalışmak isteyen geçici koruma sağlanan kişilerde aranacak şartlara ilişkin herhangi bir açıklık bulunmamaktadır⁷².

Mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerinde çalışmak, geçici koruma sağlanan kişiler bakımından çalışma izninden muafiyet kapsamında kabul edilmiştir. Bu gibi işlerde çalışacak yabancılar, muafiyet belgesi almak için, geçici koruma sağlanan il valiliklerine müracaat edeceklerdir. Valilikler de müracaatları ASHB'na bildirecektir. Bakanlık, mevsimlik çalışacak yabancılar için, il ve kota sınırlaması getirebilecektir (Yönetmelik m.5).

Çalışma izni için başvuran geçici koruma sahiplerinin başvurularının değerlendirilmesinde, UIK'nun ilgili hükümleri nazara alınacaktır. Bu gibilerin çalışmak istediği alanlar, Türk vatandaşları tarafından yapılacağı kabul edilen meslek veya sanat ise, yapılan başvurular değerlendirilmeye alınmadan reddedilecektir. Mevzuatımızda belli meslek ve sanatların icrası ön izne tâbi tutulmuştur. Ön izne tâbi tutulan meslek ve sanat alanlarında çalışmak isteyen geçici koruma altına alınmış kişiler için de ön izin müessesesi geçerlidir. Diğer bir ifade ile ön izin alınması gerekli alanlarda, ilgili kuruluşlardan ön izin alınması zorunludur (Yönetmelik m.6).

Geçici koruma sağlanan kişiler, kural olarak, GİGM tarafından belirlenen illerde çalışabilirler. Bazı illerde, geçici koruma sağlanan kişilerin çalışmasına kamu düzeni, kamu güvenliği ya da kamu sağlığı yönünden izin verilmeyebilir. Hangi illerde çalışma izni verilmeyeceği İçişleri Bakanlığınca tespit edilecektir. Bu illerde daha önceden verilmiş çalışma izinleri varsa, süresi uzatılmaz. Geçici koruma altına alınan kişinin, İçişleri Bakanlığınca tespit edilen illerde kalma hakkı devam ediyor ise, önceden verilmiş olan

⁷² Geniş bilgi için bkz. Yabancıların Çalışma Hakları

çalışma izinleri, süre sonuna kadar geçerli kalmaya devam edecektir. Ancak sürenin bitmesinden sonra, çalışma izni süresi uzatılmayacaktır (Yönetmelik m.7).

Yönetmelikte, geçici koruma sağlanan kişilere yönelik kota uygulamasının yapılabileceği de hükme bağlanmıştır. Buna göre, çalışma izni başvurularının değerlendirilmesinde, işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısı üzerinden sektör ve illere göre açık iş ve işe yerleştirmeler dikkate alınarak ASHB tarafından, geçici koruma sağlanan yabancı istihdamı kotası değişen oranlarda uygulanabilecektir. Ancak her hâl ve şartta işyerinde çalışacak geçici koruma sağlanan kişiler, o işyerinde çalışan Türk vatandaşlarının yüzde onundan fazla olamaz (Yönetmelik m.8).

B. İkamet Hakkı

Ülkeye girişten sonra geçici koruma kapsamına alınanlar, geçici barınma merkezlerine veya illerde kalma hakkı verilmiş ise, kalacakları illere gönderilirler (GKY m.23). Ancak uygulamada, geçici koruma kapsamında ülkemizde bulunan kişiler, yerleştirildikleri illerde ikamet etmemekte, daha ziyade hayatlarını idame ettirebilecekleri iş bulma imkânının olduğu illere gitmektedirler. Bu bağlamda İçişleri Bakanlığı, Suriyelilerin yerleştirildikleri illeri terk etmelerinin önüne geçmek için bir kısım kararlar almıştır. İçişleri Bakanlığının İstanbul'da kalma hakkı verilmemiş Suriyelilerin, kalma hakkına sahip oldukları illere gönderilmesi yönünde aldığı karar, İstanbul'da Suriyeliler ve onlara destek olan bir kısım sivil toplum kuruluşları tarafından 27 Temmuz 2019 tarihinde Saraçhane'de düzenlenen mitingde protesto edilmiştir. Son günlerde, Ankara'da yaşanan olaylar sonucu, ikamet ettikleri illeri terk ederek Ankara'ya gelen Suriyelilere yönelik olarak da benzer bir kara alınmıştır. İçişleri Bakanlığının almış olduğu bu kararların uygulandığı

hususunda ciddi tereddütler bulunmaktadır. Zira bu yönde ülke içinde bir göç hareketi gözlemlenmemiştir. Suriyelilerin yaşadıkları yerlerin devlet tarafından tam olarak bilinmediği İçişleri Bakanlığının yapmış olduğu açıklamada açıkça görülmektedir. Bu durum, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan olduğu gibi ülke güvenliği açısından da son derece risklidir. Öyle ki, belli illerimizde, Nüfusun çok büyük bir kısmı (Kiliste toplam nüfusun 75,26) Suriyelilerden oluşmakta, diğer illerde ise azınlık mahalleleri (ghetto) oluşmuşlardır. Açıklanan sebeplerle devletin acil olarak gerekli tedbirleri alması gereklidir. Bu bağlamda en azından, şimdilik, Suriyelilerin yerleştirildikleri illeri terk etmelerinin önüne geçici tedbirlerin alınması, yerleştirildikleri illeri terk edenlerin de ya dönüşünün sağlanması ya da en azından buldukları illerde kayıt altına alınması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

C. Eğitim Hakkı

Geçici koruma kapsamındaki yabancılara eğitim hizmetleri, geçici barınma merkezlerinde veya merkez dışında verilebilir. Eğitim faaliyetleri, Millî Eğitim Bakanlığının kontrol ve sorumluluğunda yürütülecektir. Geçici koruma kapsamında kalan kişilere verilecek eğitimde yetki ve sorumluluk, ilk ve orta öğretim seviyesinde MEB, yükseköğretimde ise YÖK'tedir. İlk ve orta öğretimde, eğitim ve öğretim faaliyetleri MEB mevzuatı çerçevesinde yürütülecektir. Yaygın eğitim kapsamında kişisel gelişim, sosyal-kültürel, mesleki ve teknik, sanatsal ve sportif alanlarda talebe bağlı olarak kurslar düzenlenebilecektir (GKY m.28).

D. Sosyal Yardımlar

Geçici koruma kapsamında ülkemizde bulunan ihtiyaç sahibi yabancılara, sosyal yardımlaşma ve dayanışma kurulu tarafından belirlenecek

esaslar çerçevesinde sosyal yardım yapılacaktır. Başka bir ifade ile geçici koruma kapsamında bulunan her yabancı değil, yalnızca ihtiyaç sahiplerine sosyal yardım sağlanacaktır (GKY m.30).

IV. Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Kişiler Türk Vatandaşlığını Kazanabilir mi?

Türk vatandaşlığı doğum yolu ile aslen ya da yetkili makam kararı ile sonradan kazanılabilir⁷³.

A. Aslen Kazanma

Türk vatandaşlığının doğum yolu ile kazanılmasında soy bağı ve toprak (doğum yeri) esasları kabul edilmiştir (TVK m.6).

Soy bağı esasına göre Türk vatandaşlığının kazanılabilesi için, çocuğun Türk vatandaşı ana ya da babadan doğmuş olması gereklidir. Evlilik içi doğumlarda, ana ya da babadan birisinin Türk vatandaşı olması hâlinde çocuk, doğum anından itibaren Türk vatandaşlığını kazanacaktır. Evlilik dışı doğumlarda ise, ana Türk vatandaşı ise, çocuk doğumu anında herhangi bir işlem yapmaya gerek olmadan, Türk vatandaşlığını kazanacaktır. Ana yabancı baba Türk vatandaşı ise, baba ile çocuk arasında soy bağının kurulması ile Türk vatandaşlığını kazanacaktır (TVK m.7).

Doğum yeri esasından hareketle Türk vatandaşlığının kazanılabilmesi için doğumun Türkiye’de gerçekleşmesi ve tabii ana ve /veya babadan çocuğun vatandaşlık kazanamamış olması gereklidir (TVK m.8). Şayet çocuk ana ya da babadan yabancı ülke vatandaşlığını kazanmış ise, doğum yeri esasından hareketle çocuk Türk vatandaşlığını kazanamayacaktır.

⁷³ Türk vatandaşlığının kazanılması hususunda geniş bilgi için bkz. NOMER, E., Türk Vatandaşlık Hukuku, b.28, İstanbul 2021, s.65 vd.; DOĞAN, V., Türk Vatandaşlık Hukuku, b.17, Ankara 2021, s.39 vd.; GÜNGÖR, G., Tabiiyet Hukuku, b.9, Ankara 2021, s.56 vd.

Görüldüğü gibi, soy bağı ya da doğum yeri esasından hareketle Suriye'den gelen kişilerin çocuklarının Türk vatandaşlığını kazanabilmesi mümkün değildir.

B. Türk Vatandaşlığının Sonradan Kazanılması

Türk vatandaşlığının sonradan kazanılması yetkili makam kararı ya da evlat edinme yolu ile mümkündür (TVK m.9).

Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığı, genel olarak, istisnaî olarak, yeniden ve evlenme yolu ile kazanılabilmektedir.

Genel olarak Türk vatandaşlığının kazanılabilmesi için, aranan şartlardan birisi, müracaat tarihinden geriye doğru beş yıl Türkiye'de ikamet etmektir (TVK m.11). Türkiye'de bulunan Suriyeliler, kanuna uygun olarak Türkiye'de ikamet sahibi olmadıkları için, genel olarak Türk vatandaşlığına alınma yolu ile Türk vatandaşlığını kazanabilmeleri mümkün değildir. Zira geçici koruma altına alınmış olan yabancılara verilecek kimlik belgesi ikamet izni toplamında dikkate alınmaz ve sahibine Türk vatandaşlığına başvuru hakkı sağlamaz (GKY m.25). Yeniden Türk vatandaşlığının kazanılabilmesi de adından da anlaşılacağı gibi, daha önceden Türk vatandaşı olan kişilere yönelik vatandaşlık kazanma yoludur.

Suriye'den gelenler yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığının kazanılması hâllerinden, evlenme ve istisnaî yoldan yararlanarak Türk vatandaşlığını kazanabilirler.

Evlenme yolu ile bir yabancınnın Türk vatandaşlığının kazanılabilmesi için, bir Türk vatandaşı ile üç yıldan beri evli olması ve evliliğinin devam ediyor olması şartı ile, aile birliği içinde yaşama, evlilik birliği ile bağdaşmayan bir faaliyette bulunmama ve milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hâli olmamak şartları aranmaktadır (TVK

m.16). Kanunda aranan bu şartları şahsında gerçekleştiren yabancı, evlenmeye bağlı olarak yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazanabilecektir. Suriye'den ülkemize gelip geçici koruma altına alınan kişiler de, Türk vatandaşı ile evlenirlerse, kanunda aranan şartları yerine getirerek evlenmeye bağlı olarak yetkili makam olan İçişleri Bakanlığının kararı ile Türk vatandaşlığını kazanabileceklerdir.

Kanunda tespit edilen belli özellikleri taşıyan yabancılar, Cumhurbaşkanı kararı ile istisnâ olarak Türk vatandaşlığını kazanabileceklerdir. Kanunda yer alan düzenlemeye göre; Türkiye'ye sanayi tesisleri getiren veya bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel, sanatsal alanlarda olağanüstü hizmeti geçen ya da geçeceği düşünülen kişiler ile Türkiye'de belli oranda yatırım yapacak kişiler ve Türk vatandaşlığına alınması zorunlu olan kişiler Cumhurbaşkanı kararı ile Türk vatandaşlığına alınabileceklerdir (TVK m.12).

Suriye vatandaşlarının gayrimenkul yatırımı yaparak Türk vatandaşlığını kazanmaları mümkün değildir. Zira aşağıda açıklanacağı gibi, Suriye vatandaşları Türkiye'de gayrimenkul mülkiyetini iktisap edemezler.

Sonuç olarak, Suriye'den gelip Türkiye'de geçici koruma altına alınan kişiler, Türk vatandaşı ile evlenme ve istisnâ yoldan yararlanarak Türk vatandaşlığını kazanabilirler.

Türk vatandaşlığı evlat edinme yolu ile de kazanılabilir. Evlat edinme yolu ile Türk vatandaşlığının kazanılması, yalnızca küçük çocuklar bakımından kabul edilmiştir. Elbette küçük olan evlatlığın milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından sakıncalı olmaması şartı ile Türk vatandaşlığı kazanılabilecektir.

Türk vatandaşlığını kazanan Suriyelilerin sayısı hususudna kamuoyunda spekülasyonlar yapılmaktadır. Gerçek sayıyı bilmemiz mümkün değil. Zira 2011 yılından itibaren Türk vatandaşlığını kazanan kişiler, Resmî Gazetede yayımlanmamaktadır. Konuyla ilgili olarak herhangi bir resmî istatistik de yayımlanmamaktadır. Yetkili makamların açıklamalarında ise 220.000 civarında Suriyelinin Türk vatandaşlığına alındığı ifade edilmektedir.

V. Geçici Koruma Kapsamındaki Kişiler Türkiye’de Gayrimenkul Edinebilir mi?

Geçici koruma kapsamında ülkemizde bulunan kişiler yabancıdır. Bu sebeple, yabancıların gayrimenkul edilebilmeleri için gerekli şartların varlığı hâlinde, Türkiye’de gayrimenkul mallar üzerinde mülkiyet hakkını iktisap edebilirler.

Anayasa’da herkesin mülkiyet ve miras hakkına sahip olduğu hükme bağlanmıştır (m.35). Anayasada tanınan mülkiyet hakkının gayrimenkuller bakımından kullanımı, Tapu Kanunu’nda düzenlenmiştir. Kanuna göre, Cumhurbaşkanınca tespit edilen ülke vatandaşları sınırlayıcı kanunî hükümlere riayet etmek şartı ile Türkiye’de gayrimenkul mallar üzerinde mülkiyet hakkını iktisap edebileceklerdir (TapuK m.35)⁷⁴. Başka bir ifade ile hangi ülke vatandaşlarının Türkiye’de gayrimenkul mülkiyetini iktisap edebilecekleri, Cumhurbaşkanınca tespit edilecektir. Tespit edilen ülke vatandaşları, kanunda tespit edilen sınırlara riayet ederek Türkiye’de gayrimenkul iktisap edebileceklerdir.

⁷⁴ Geniş bilgi için bkz. DOĞAN, V., Türk Yabancılar Hukuku, b.6, Ankara 2021, s.240 vd.; ÇELİKEL, A., /ÖZTEKİN GELGEL, G., Türk Yabancılar Hukuku, b.25, İstanbul 2020, s.305 vd.

Yabancıların gayrimenkul mülkiyetini iktisap edebilmeleri için öngörülen bu kural, yabancı kavramına dâhil olan herkes, dolayısıyla geçici koruma kapsamında olan kişiler için de uygulama alanı bulacaktır.

Suriye vatandaşlarının durumu, diğer yabancılara göre farklılık arz etmektedir. Zira Türkiye ile Suriye arasında, vatandaşların gayrimenkul edinimi hususunda 1930’lu yıllardan günümüze gelen bir sorunlar yumağı bulunmaktadır. Suriye yönetiminin, Türk vatandaşlarının Suriye’de bulunan gayrimenkul mallarına el koyması üzerine, Türkiye Cumhuriyeti de 1062 sayılı “Hudutları Dâhilinde Tebaamızın Emlâkine Vaziyet Eden Devletlerin Türkiye’deki Tebaaları Emlâkine Karşı Mukabelei Bilmisil Tedabiri İttihazı Hakkında Kanun”un verdiği yetkiye dayanarak Suriye vatandaşlarının Türkiye’de bulunan gayrimenkul mallarına el koymuştur. Suriye vatandaşlarının gayrimenkullerinin akıbeti bağlamında ilki, 13.01.1939/2, İkincisi 14.02.1942/2-17317 üçüncüsü 18.11.1957/9697 sonuncusu ise 01.10.1966 gün 6/7104 sayılı dört farklı kararname çıkartılmıştır. Sonuncu kararname kapsamında çıkartılan “Suriye Uyruklu Özel ve Tüzel Kişilerin Hazinece El Konulan Mallarının İdaresi Hakkında Yönetmelik” halen yürürlüktedir. Yönetmelikte yer alan hükme göre, “Suriye uyruklu bütün özel ve tüzel kişilerin, Türkiye’de bulunan taşınmaz ve taşınır - zati ve ev eşyası hariç malları ile bütün hak ve menfaatlerine 28/5/1927 gün ve 1062 sayılı Kanun hükümleri gereğince Hazinece elkonulmuştur.” (m.1). Bu hüküm kapsamında, geçici koruma kapsamında ülkemizde bulunan Suriye vatandaşlarının Gayrimenkul mülkiyeti iktisap etmeleri yasaktır. Aynı şekilde, Tapu Kanununun verdiği yetki çerçevesinde Cumhurbaşkanınca Türkiye’de gayrimenkul mülkiyetini iktisap edebilecek ülke vatandaşları tespit edilmiş olup, Suriye’ye yer verilmemiştir. Ancak uygulamada, geçici

koruma kapsamında Türkiye’de bulunan Suriyelilerin şirket kurarak, şirketler üzerinden gayrimenkul edindikleri yolunda bilgiler gelmektedir.

VI. NÜFUS HAREKETLERİ-STRATEJİK GÖÇ

Suriye’den ülkemize gelip, geçici koruma kapsamına alınanlarla ilgili değerlendirmeden önce, göç stratejisinin savaş ve barış zamanlarında kullanımı bağlamında teorik boyutta bir kısım bilgileri ele almakta fayda vardır. Zira uluslararası alanda, özellikle ABD’de uzun zamandan beri, nüfus hareketlerinin ya da yerinden edilmiş kişilerin savaş ya da barış zamanlarında “silah” olarak kullanılabilip kullanılamayacağı tartışmaları yapılmaktadır.

Hemen her ülke, uluslararası alandaki nüfus hareketlerine bakış açısını tespit ederken, kendi menfaatlerini nazara almaktadır. Örneğin, Avrupa Birliği, düzensiz göçmenlerin birlik alanına girmesine engel olmak için gerekli tedbirleri almasına rağmen, Türkiye’den aksi yönde davranmasını talep edebilmektedir. Benzer şekilde ABD, tarihi süreçte Balkanlarda, özellikle eski Yugoslavya’da yaşanan insanlık dramına seyirci kalmasına rağmen Arap baharı olarak nitelendirilen süreçte farklı/aktif pozisyon almıştır. İç savaş çıkmış olan ülkelerde yerlerinden edilmiş göçmen ya da mülteci olarak nitelendirilen hiç kimseyi ülkesine kabul etmediği gibi hiçbir yardımda da bulunmamıştır. Suriye özelinde ise, iç savaşın başından itibaren olaylara doğrudan müdahil olmuş ve fakat Suriyeli sığınmacılara yönelik herhangi bir yardımda bulunmamıştır. Ancak bu ülkedeki farklı terörist gruplara başta silah olmak üzere muhtelif yardımlarda bulunmuş ve halen bu yardımlarına da devam etmektedir. Bu tespit, Suriye iç savaşının amaçları hususunda tereddütleri de beraberinde getirmektedir. Zira küresel güçlerin menfaat alanı içinde yer alan Suriye, Türkiye’ye güneyden gelecek her türlü tehditte, özellikle “Hatay” ve “Sınır Aşan Sular” gibi konular sebebi ile başat

rol oynayacak potansiyele sahiptir. Hâsılı, Suriye, ülkemiz açısından doğrudan veya dolaylı tehdit oluşturma potansiyeline sahip bir ülkedir.

Son dönemlerde nüfus hareketlerinin stratejik önemi bağlamında ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalara bakıldığında göç hareketlerinin savaş silahı olarak kullanılabilceği vurgusunun yapıldığı görülmektedir⁷⁵.

Bu tür araştırmalarda:

-Göç olgusu spesifik bir silah olarak kullanılabilir mi?

-Göç olgusu savaş zamanında olduğu gibi, barış zamanında da silah olarak kullanılabilir mi?

-Göçmenler konusunu sömürmeye çalışan irade nasıl başarı sağlayabilir? Gibi sorulara cevap aranmaktadır.

Tarihin değişik dönemlerinde göç/nüfus hareketlerinin devlet ve devlet dışı aktörler tarafından hem savaş hem de barış zamanlarında sömürü aracı olarak kullanıldığı ve başarılı da olduğu bilinmektedir. Öyle ki nüfus hareketleri; insan kalkanı, askeri güç veya propaganda aracı olarak uluslararası kamuoyunun sempati ve desteğini sağlamak, devletler ya da devlet kontrolündeki organizasyonların ekonomik, sosyal ya da siyasal davranışlarını etkilemek amacı ile yoğun olarak kullanıldıkları gözlenmektedir. Hâsılı “*Mülteci (ya da göç) olgusunun hedefülkelerde savaş*

⁷⁵ Örnek olarak incelediğimiz “Strategic Engineered Migration as a Weapon of War” (Savaş Silahı Olarak Tasarlanan Göç) araştırması “Civil Wars” dergisinde yayımlanmıştır. Bkz.

<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13698240701835425?needAccess=true> (ET.17.09.2020). PDF formatı için bkz.<https://samisdad.info/books/strategic-engineered-migration-2008/2008%20-%20Strategic%20Engineered%20Migration%20as%20a%20Weapon%20of%20War%20-%20K.%20M.%20Greenhill.pdf-B>

ve barış zamanlarında stratejik bir silâh olarak kullanılabilceği ve bunu kontrol eden devlete yararlar sağlayacağı” tespiti yapılmaktadır.

Bu açıklamalar stratejik tasarımı göç kavramını karşımıza çıkmaktadır. Stratejik tasarımı göç; devlet veya devlet dışı aktörler tarafından kasıtlı olarak siyasi veya askeri amaçlarla ülkede ikamet eden nüfusun bileşimini arttırmak, azaltmak veya değiştirmek, yani ülkenin demografik yapısını değiştirmek için tasarlanan ve kasıtlı olarak manipüle edilen göçleri ifade etmektedir.

Stratejik tasarımı göç, dört farklı şekilde karşımıza çıkabilmektedir. Bu dört hâl ayrı ayrı ya da birlikte tasarlanabilir. Bunlar;

- Bertaraf edici (Mülküne el koyma): Belli bir grubun ya da farklı grupların yaşadıkları topraklardan çıkartılması, onların belirlenen hedeflere ulaşmada oluşturabilecekleri direncin kırılması amaçlanmaktadır. Bu hâl daha ziyade etnik temizlik olarak görülmektedir⁷⁶.
- İhracatçı: Bu yöntem ile yerel politikacıların pozisyonlarını güçlendirmek ya da diğer bir ülkenin politik yapısını zayıflatmak veyahut da işlemez hâle getirmek amaçlanmaktadır.
- Militarize edici: Göç ettirilen kişilerin askeri avantaj elde etmek için kullanılmasıdır. Bu yöntem, savaş hâlinde

⁷⁶ Bizi ilgilendiren örneği, Irak'ta, Türklerin yaşadıkları yerlerden (Kerkük ve Süleymaniye) çıkartılması ve mülklerine, özellikle gayrimenkullerine el konulmasıdır. Malum olduğu üzere, Irak'ın kuzeyinde, özellikle Kerkük ve Süleymaniye'de yaşayan Türk nüfus, yerlerinden edilmiştir. Terörist grupların buralara girdiklerinde ilk olarak tapu kayıtlarını yok ettikleri ve Türklere ait olan gayrimenkullere el koydukları bilinmektedir. Bkz. KERKÜKLÜ, A., Kürtlerin Kerkük Politikası, Türk Yurdu Dergisi, Yıl. 97, Sy.245, Ocak 2008.

kullanılabileceği gibi barış zamanlarında da terörist faaliyetler için kullanılabilmektedir. Gidilen yeni ülke ya da topraklarda yıkıcı terör eylemlerini yürütme kapasitesine sahip göçmen ya da mültecilerden küçük terör grupları oluşturmak ya da teşvik etmek her zaman mümkün olabilecektir.

- Zorlayıcı: Siyasal davranışlarda oluşması muhtemel değişiklikleri teşvik etmek için kullanılmaktadır.

VII. SONUÇ

Bölgemizin yakın tarihi, göç ya da ilticanın stratejik silah olarak kullanılmasına şahit olmuştur. Şöyle ki, ikinci körfez harekâtı sonrasında Irak'tan ülkemize yönelen göç dalgası sonucu, Kerkük ve Süleymaniye'de Türk soylu Irak vatandaşlarının gayrimenkullerine de el konulmuş, ülkemizde ise terör faaliyetlerinin arttığı gözlemlenmiştir. Diğer bir ifade ile stratejik göçün; mülküne el koyma, ihracatçı, militarize ve zorlayıcı etkilerinden hemen hepsi Körfez harekâtı sonrası yaşanmıştır. Türkiye, bu tecrübelerini nazara alarak göç politikası oluşturmalıydı. Ancak hâlen sürdürülebilir bir göç politikasının olduğunu söylemek mümkün değil.

Suriyelilerin ülkemize olası etkileri nazara alındığında, ülkemizin demografik yapısını önemli ölçüde değiştirme potansiyeli bulunduğu rakamsal verilerden ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, Suriyelilerin yerleştirildikleri (kayıtlı oldukları) illeri terk ettikleri ve başka illere gittikleri de bilinmektedir. Bu bağlamda İçişleri Bakanlığı, Suriyelilerin yerleştirildikleri illeri terk etmelerinin önüne geçmek için ülkede, özellikle İstanbul ve Ankara'da seyahat ve yerleşmeleri ile ilgili tedbirler alınması gerektiği yönünde açıklamalar yapmış, karar almak zorunda kalmıştır. İçişleri Bakanlığının almış olduğu bu kararların uygulandığı hususunda da ciddi

tereddütler bulunmaktadır. Suriyelilerin yerleştirildikleri illeri yetkili makamların bilgisi dışında terk ettikleri Bakanlığın açıklamalarından anlaşılmaktadır. Bu durum, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan olduğu gibi ülke güvenliği açısından da son derece risklidir. Öyle ki, Suriyeliler, yaşadığı belli illerimizde azınlık mahalleleri (ghetto) oluşmuştur. Açıklanan sebeplerle en azından, şimdilik, Suriyelilerin yerleştirildikleri illeri terk etmelerinin önüne geçici tedbirlerin alınması terk edenlerin de ya dönüşünün sağlanması ya da en azından buldukları illerde kayıt altına alınması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda açıklandığı gibi, Suriyelilerin ülkemizde kalıcı olması, ülkemiz, özellikle de sınır illerimiz açısından son derece risklidir. Bu sebeple, Suriye’de bir an önce barışın sağlanması ve Suriyelilerin ülkelerine dönüşleri için gerekli çalışmaların yapılması gereklidir. Aksi hâlde, özellikle, ülkemizde bulunan Suriyelilerin yaş aralığı nazara alındığında, bunların gelecekte ülkemizde kalıcı olmak için çaba gösterecekleri göz ardı edilemez.

TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKA KRİZLERİNDE KİTLESEL İNSAN HAREKETLİLİĞİ VE KRİZ YÖNETİMİ

*FUAT AKSU

Uluslararası sistemde kitlesel insan hareketliliği giderek daha fazla insanın gündelik yaşantısını doğrudan etkiler duruma gelmektedir. Özellikle iç çatışmaların yoğunluk gösterdiği bölgelerden daha güvenli olduğu düşünülen bölgelere doğru bir insan hareketliliği gözlenmektedir. Kuşkusuz bu hareketliliğin birbiriyle az ya da çok ilintili pek çok nedeni vardır. İnsanların yaşam haklarını doğrudan etkileyen şiddet olayları kadar iklimsel-çevresel felaketler, kıtlık, salgın gibi pek çok nedenden dolayı insanlar yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmaktadır. Nedeni ne olursa olsun insanların yaşadıkları yerlerden ayrılarak mensubu olmadıkları bir başka ülkeye sığınmaları çok aktörlü, çok katmanlı pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Herhangi bir kitlesel insan hareketliliğinin ortaya çıkışı transit güzergâh veya hedef haline gelen ülkeleri bu hareketliliği kontrol edebilme açısından ciddi açmazlara sokmaktadır. İnsan haklarının korunması ve evrensel haklara saygı göstermekle ulusal çıkar ve öncelikler arasındaki hassas dengenin korunması çoğu kez siyasal karar birimlerinin izleyecekleri siyasaı zorlaştırmaktadır.

Siyasal coğrafyanın özelliklerine bağılı olarak devletler diğere nedenlerin yanı sıra tarihsel-kültürel ortaklıklar dolayısıyla çoğu kez bu tür kitlesel insan hareketliliğini yaratabileceğı pek çok soruna rağmen kabullenmek zorunda kalabilmektedir. Ancak transit geçiş güzergâhı veya hedef olan ülkeler için bu hareketlilik özellikle dış politika açısından güvenliği de ilgilendiren çok yönlü bir mücadeleyi doğurabilmektedir.

Kitlesel insan hareketliliği ile yüzleşen devlet bir yandan bu hareketliliğin ulusal düzlemdeki etkilerini kontrol altında tutmaya yönelik siyasalar geliştirmeye çalışırken diğer yandan da diğer ülke veya uluslararası örgütlerle ortak çözümler üretme arayışındadır. Özellikle sayısal olarak büyük miktardaki kitlelerin mensubu oldukları ülke sınırlarını aşarak komşu ülkelere sığınmaları beraberinde pek çok sorun yaratmaktadır. Bu sorunların çözümü çoğu kez ev sahibi ülkenin kendi kapasitesiyle çözebileceğinden çok daha fazla kaynağı gerektirmektedir.

Siyasal karar birimi açısından bakıldığında ise kitlesel insan hareketlikleri kolaylıkla bir dış politika veya uluslararası krize yol açabilmektedir. Sınırdaş iki ülke arasındaki yaşanan herhangi bir gerginlik veya silahlı çatışmanın sonucunda bu ülkeler arasında bir dış politika krizine dönüşecek insan hareketliliği yaşanabilir. Dahası başlangıçta sadece iki ülke arasında kriz niteliği taşıyan bu hareketlilik süreç içerisinde üçüncü ülke ve uluslararası örgütlerin de katılmasıyla uluslararası krize dönüşebilir. Dolayısıyla siyasal karar birimi böylesi bir kitlesel insan hareketliliğini kendi amaç-hedef ve öncelikleri bakımından bu durumu risk, tehlike, tehdit veya doğrudan saldırı olarak kabul edebilir. Bu değerlendirme karar birimini bir önlem almaya ve/ya istemediği bir tercihi yapmaya zorluyorsa karar birimi tam da bu durumu bir kriz olarak değerlendirebilir. Böylece siyasal karar birimi kitlesel insan hareketliliğinden kaynaklanan durumsal değişikliği kriz yönetimi çerçevesinde ele alıp süreçten zarar görmeden (çıkarını elde ederek) çıkmaya çalışır.

Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri grubunun yapmış olduğu çalışmalarda 1923-2016 yılları arasında Türkiye'nin doğrudan tarafı olduğu

dış politika krizlerinin sayısı 36'dır. Bu sayı 2016 sonrasında önemli ölçüde artış göstermiş olmakla beraber söz konusu krizlerin içerisinde kitlesel insan hareketliliğinden kaynaklanan dış politika krizleri de bulunmaktadır. 1942 MV Struma Krizi, 1988-1991 Iraklı Kürt Sığınmacılar Krizi, 1989 Bulgaristan Göçe Zorlama Krizi, 2011- Suriye Krizi kitlesel insan hareketliliğinden kaynaklanan dış politika krizleridir. Bu çalışmada Türkiye'nin kitlesel insan hareketliliğinden kaynaklanan dış politika krizlerini yönetirken hangi faktörleri dikkate aldığı ve krizin bir sıcak çatışmaya yol açmadan sonlandırılabilmesi için hangi araç ve yöntemlerden yararlanmış olduğu irdelenecektir. Kriz yönetiminde siyasal karar biriminin temel önceliği krizlerin tetiklenmeden önlenmesi, kriz tetiklenmişse kriz öncesinde elinde bulundurduğu avantajlarını korumak ve herhangi bir kayba uğramamaktır. Kriz yönetim sürecinde eğer hasım karşısında bir kayıp yaşanmışsa veya bir askeri çatışma-savaş tetiklenmişse kriz yönetiminin başarısızlığından söz edilir. Türkiye'nin tarafı olduğu kitlesel insan hareketliliğine ilişkin dış politika krizleri bakımından değerlendirildiğinde 2011 sonrasında Suriye Krizi diğer örneklerden farklılık göstermektedir. Bu örnekte Türkiye kitlesel insan hareketliliğinin Suriye'de tetiklenen iç çatışmaların bir sonucu olarak sınırlı tutulabileceğini hatta tam da bu gerekçeden yararlanılarak Suriye'deki Beşar Esad yönetiminin devrilebileceğini öngörmüştür. Suriye'deki iç çatışmaların kontrol edilememesi ve çok sayıda silahlı devlet dışı aktör ve devletin bu çatışmalarda doğrudan-dolaylı olarak bu çatışmalarda yer alması kitlesel insan hareketliliğinin de kontrol edilebilmesini güçleştirmiştir. Kesin sayıları tam olarak bilinmeyen (kayıtlı-kayıtsız) milyonlarca Suriyeli Türkiye'ye sığınmıştır. Bu insanların büyük bir kısmı Türkiye sınırları içinde denetimli-

denetimsiz bir şekilde yaşamlarını sürdürürken önemli bir kısmı da yasa dışı yollardan Avrupa Birliği ülkelerine ulaşmaya çalışmaktadır. Bu niteliğiyle Suriye krizindeki kitlesel insan hareketliliği uluslararası krize dönüşmüştür. Türkiye ise kitlesel insan hareketliliğini diplomatik-siyasi-ekonomik açılardan zaman zaman araçsallaştırmaya yönelmiştir.

GÖÇ SÜRECİNDE EV SAHİBİ ÜLKENİN YAŞADIĞI PSİKOLOJİK SORUNLAR

*Dr. Özgür MADEN

Sağlık Bilimleri Üniversitesi Sultan 2.Abdülhamid Han Eğitim ve Araştırma Hastanesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği, İSTANBUL

e-mail: drozgurmaden@hotmail.com

Göç, bireylerin kırsal kesimden kentsel kesime, komşu ülkelere ya da uzak bölgelere göç edebilmesi nedeniyle geniş bir oluşumu kapsamaktadır. İşsizlik, yoksulluk, ekonomik açıdan yetersizlik ve geciken sanayileşme gösteren ülkeler göçe sürüklenenler için “itme” faktörleri, endüstrileşmiş, gelir düzeyi yüksek olan bölgeler ise bu kişiler için “çekici” faktörler arasında yer almaktadır. Savaş, etnik veya dini nitelikli çatışmalar, siyasi baskı, dayanılmaz yoksulluk, daha iyi yaşam standartlarına kavuşma umudu, kariyerde yükselme, daha iyi iş imkânları, eş ve ailevi nedenler, sağlık bakım hizmetlerine yakınlık, iklim, doğal afetler gibi faktörler de göç nedenleri arasındadır.

Göç sürecinde göç eden topluluklar, bir takım zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu zorluklar, yaşanan ortamların sağlıksız oluşu, düşük gelir, sigortasız çalışma, beslenme yetersizlikleri, dil engelleri, hizmet alabileceği kurumları bilememe, yoğun stres, sosyal destek azlığı, önyargılar, yanlış anlamalar, stereotip yaklaşım, kültürel şok ve bunlara bağlı olarak yaşanan yalnızlık, yabancılık, ötekileştirme, damgalanma gibi duygusal sorunlardır. Öte yandan, göç edilen ülkede yaşayanlar için de göç edenler sorun olabilmektedir. Nüfus değişikliği, istihdam ve barınma sorunları, yoksulluk ve düzensiz kentleşme gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Gruplar arası tutum ve ötekileştirme de karşılaşılan en önemli sorunlardır.

Ötekileştirme, ait olmadığımız kişi veya gruplara yönelik tutum, kanaat, inanç, anlam ve stereotipler gibi farklı bilişsel öğelere işaret etmektedir. Hedef kişi ve grupların toplumun gözünde haksız, meşruiyet dışı veya eksik hale gelmesi/ getirilmesine vurgu yapan ötekileştirme süreci, kabul gören normatif sınırların dışında kalan grup veya kişilerin olumsuz kategorilerle damgalanmasını ifade etmektedir. Toplumda farklı sınıfsal, etnik, dinsel ya da sosyo-kültürel grupların birbirlerini “öteki” olarak nitelendirmesinde, medya, ahlak, töre, politik sistemler ve sosyal medya algısı ötekileştirici araçlar olarak rol oynamaktadır.

Sosyal dışlama, insanlık dışına atma-insanlıkta alçaltma, olumsuz özellikler atfetme, siyasal etiketleme, gruplar arası kıyaslama, dış grubun sayısal önemini abartma, grubun kendisinde mahkum edilmesi, başat grubun temel özelliklerinin ve törelerinin yokluğu ve dış grubu soyutlama, yalnız ve zayıf gösterme ötekileştirme sürecinde görülen ötekileştirme tarzlarıdır. Toplumda ötekiyi yaratan unsurların başında özne, ego, benlik, üstünlük,

yücelik ve ayrımcılık gibi kavramlar gelmektedir ve her kişinin de kendisiyle olan bağında “ben” olgusundan söz edilebilir. Ben’in bir başkası üzerindeki kararı da ötekiyi ortaya çıkartmaktadır. Bu nedenle öteki olarak ben dışlanmaya maruz kalmaktadır.

Kimlik, kültür ve din gibi toplumun ayırt edici değerlerini oluşturan kavramlar aynı zamanda yabancı kavramının oluşumunda belirleyicidir. Yabancılar sadece bilinmeyen bir kültürün taşıyıcısı oldukları için değil, aynı zamanda bilinen kültürü değiştireceği ve onu da yabancılaştıracağı algısı nedeniyle de korku yaratırlar. Biyolojik, psikolojik ve sosyal yönleriyle kültürel bir varlık olan insan için korku, değer ve şiddet kavramları varoluş sürecinin önemli parçalarını oluşturmaktadır. Korku ve şiddet, toplumsal yansımaları sahip çok boyutlu unsurlar olarak kültür kapsamında belirginleşmektedirler. Korku kültürü şiddet olgusunu da bünyesinde barındırır. Korkunun temel bir norm haline geldiği toplumlarda şiddet ve şiddet eylemleri örtük ya da açık bir biçimde pekiştirilmektedir.

Öteki ile olan yakın ilişkide, ben/biz sınırı katı ve otoriter bir şekilde kurulmuşsa, onlarla arasında hiç bir ortak insani zemin varsaymıyorsa öteki, beni/bizi bozacak bir tehdit unsuru olarak görülmeye başlar. Böyle bir durumda ötekiyle hiç bir anlamlı ilişki kurmama, onu yok sayma, ondan uzak durma yoluna gidilir ya da öteki “tehlikeli düşman” olarak kodlanır ve saldırganlık davranışları ile yok edilmeye çalışılır. Bu tutumlar temel anlamıyla zenofobik bir tutumdur.

Dış gruplara yönelik tehdit algısının belirleyicisi olarak dört temel unsur öne çıkmaktadır: Bunlar gerçekçi tehdit, sembolik tehdit, olumsuz kalıp yargı ve gruplar-arası kaygıdır. *Grup düzeyinde gerçekçi tehdit*, grubun

gücüne, kaynaklarına ve grup refahına yönelik tehditleri niteler. *Bireysel gerçekçi tehdit* ise, bireyin kendi sağlığı, kişisel güvenliği veya maddi kaynaklarına yönelik tehditleri ifade eder. Grup içi, bölgesel, siyasi iktidara yönelik ve ekonomik tehditler ile fiziksel zarar verme potansiyeli taşıyan tehditler, gerçekçi tehditler olarak nitelenmektedir. *Gruba yönelik sembolik tehdit*, grubun dinine, değerlerine, inançlarına, ideolojisine ve dünya görüşüne yönelik tehditleri ifade eder. *Bireysel sembolik tehdit* ise, bireyin öz saygısı, öz kimliği veya onuruna yönelik tehditleri ifade etmektedir. Ahlak, değer, norm, standart, inanç ve tutum çatışmalarından kaynaklanan tehditler sembolik tehditler olarak nitelendirilebilir. Sembolik tehditler, grubun kendi dünyayı anlamlandırma şekline tehdit/alternatif/karşı olarak algılanan tehditlerdir. *Olumsuz kalıp yargı*, kalıplaşmış tutumların belirli gruplar hakkında edinilen bilgilerin bir özeti olarak tanımlanmasıdır. Buna göre insanlar derinlemesine tanımadıkları bir grup hakkında tutum geliştirmek üzere başkalarından duyarak, okuyarak, izleyerek vb. yollar ile edindikleri verileri bir araya getirmektedir. *Sosyal mesafe*, kişi ile grup arasında ve gruplar arasında ve kişi arasında işlev gören sempatik anlayışın derecesidir. Başka deyişle, sosyal mesafe, bu sempatik anlayış veya diğer insanlara ve gruplara karşı hoşgörü ile ters orantılıdır. Bir insan diğerlerine karşı ne kadar fazla sosyal mesafe koyarsa, söz konusu diğer kişilere karşı tolerans veya sempati düzeyi o kadar az olmaktadır.

Zenofobi, yabancı korkusu ve düşmanlığıdır. Zenofobik tutum tüm yaş gruplarında görülebilmekle birlikte, gençler arasında daha yaygındır. Zenofobik tutum zamanla ortaya çıkmaktadır. Başta hoşgörüyle kabul edilen yabancılar zaman içerisinde tehdit unsuru olarak görülebilmekte; bu tehdit

şiddet, kızgınlık, düşmanlık veya sözlü ve fiziksel olarak istismar etme gibi şekillerle olabilmektedir.

Yerli halk ile yabancılar arasında iş, eğitim ve toprak gibi kıt kaynaklara ulaşmak için yaşanan ekonomik rekabet, kültürel değerlerin farklılığı, yerel halkın yabancılar nedeniyle kendi kültürel değerlerinin aşındığını düşünmesi, grup kayırmacılığı, yabancıların hak ettiklerinden fazlasını aldığı algısı, hakim grubun kendi statüsünü ve kontrolünü kaybettiği duygusu, yabancıların hastalık yaydığı düşüncesi, kendi milletinin üstün olduğu inancı, yabancıların ekonomik ve politik problemlerden sorumlu tutulması, etnik dengenin bozulduğu görüşü, medyada ve özellikle sosyal medyada göçmenlere yönelik ayrımcı söylemlerin yaygınlığı ve yabancıların iç güvenlik için tehdit oluşturdukları inancı, zenofobiye neden olan faktörler arasında yer almaktadır.

Zenofobik tutum yabancıları eğitimsiz, tembel ve suçlu olarak damgalamakta, bu durum hem bireysel hem de toplumsal düzeyde pek çok olumsuzluklara neden olmaktadır. Bireysel düzeyde yabancılar üzerinde psikolojik baskı yaratarak ruhsal iyiliği düşürmekte ve hatta intiharlara neden olabilmektedir. Toplumsal düzeyde ise yerel halk ve yabancılar arasında psikolojik uyumu azaltarak, kültürel çatışma ve karmaşaya yol açmakta, suç oranlarını artırmakta, potansiyel yatırımcıları korkutarak ülkeye döviz girdisini engellemekte ve ülkenin dışarıdaki imajını kötü yönde sarsmaktadır.

Sonuç olarak, göçmenlerin ve onlara yönelik uygulanan politikalarının göç edilen ülkede yaşayan tüm gruplar üzerinde doğrudan ya da dolaylı bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Göç eden topluluklara yönelik tutumları şekillendirilen faktörlerin incelenmesi, ulusal veya yerel

düzeyle politikaların geliştirilmesinde önemli role sahiptir. Göç eden toplulukların kendi kültürlerine uyum sağlaması ve kabul görmeleri, ev sahibi ülkede yaşayanların ruhsal bir stresör faktör olarak bu durumun üstesinden gelmelerinde etki olacağı düşünülmektedir.

Göç Eden Çocuk ve Gençlerin Yaşadığı Sosyal ve Psikolojik Zorluklar ve Koruyucu Faktörler - Göç ve Uyum Süreçleri

**Dr. Gülseli Baysu (Queen's University Belfast)*

Baysu sunumunda kendi çalışmalarından yola çıkarak, göçün çocuklar ve gençler üzerindeki etkilerini, göç eden çocuk ve gençlerin yaşadığı sosyal ve psikolojik problemleri ve koruyucu faktörleri tartışmıştır. Baysu'nun çalışmaları çoğunlukla Türkiye'den ve Fas'tan Avrupa'ya göç eden göçmenlerin çocukları ve torunları, yani ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlere odaklanmaktadır (Baysu & Phalet, 2014).

İlk olarak, dört Avrupa ülkesinin karşılaştırıldığı çalışmada, göçmen çocuklarının yerlilere kıyasla okul hayatlarının daha kısa olduğu, okulu terk etme oranlarının daha yüksek olduğu ve üniversiteye gitme şanslarının daha az olduğu bulunmuştur (Baysu & de Valk, 2012; Baysu ve ark., 2018; Baysu & Phalet, 2014). Aynı zamanda, göçmen çocuklarının Almanya'da diğer ülkelere kıyasla daha kısa eğitim aldıkları ve üniversiteye gitme şanslarının daha az olduğu bulunmuştur. Bunu açıklamak üzere eğitim sisteminin ve meslek okulu yönlendirmelerinin etkisi tartışılmıştır. Almanya gibi daha kapalı ve hiyerarşik yapılandırılmış eğitim sistemlerinde çocuklar erken yaşta farklı okullara yönlendirilmektedir; dezavantajlı bir konumdan okula başlayan çocuklar bu kısa sürede açığı kapatamamakta ve daha sık mesleki eğitime yönlendirilmektedir. Üniversiteye gitme yolu ise çoğu zaman meslek okullarından mezun olanlara kapalıdır. İsveç gibi daha açık ve esnek eğitim sistemlerinde ise göçmen çocukları daha başarılı olmaktadır (Baysu & de Valk, 2012; Baysu ve ark., 2018). Eğitim sisteminin ötesinde, göçmen çocuklarının okullarda yaşadığı etnik zorbalık ve ayrımcılığın da, onların

okul başarılarını ve aidiyet duygularını olumsuz etkilediği gösterilmiştir (Baysu ve ark., 2014; Baysu ve ark., 2016). Ayrımcılığa ek olarak, olumsuz kalıp yargı tehdidi kuramı hakkında yapılan çalışmalar, olumsuz kalıp yargıların belirgin hale geldiğinde kişide kaygı yarattığı ve bu kaygının başarıyı olumsuz etkilediğini göstermektedir (Steele ve ark., 2002). Bu kuramdan yola çıkarak okullarda yürüttükleri deneysel bir çalışmada, Baysu ve ark. (2016) göçmen çocuklarının yaşadığı olumsuz kalıp yargı tehdidinin de onların okul başarısını olumsuz etkilediğini bulmuştur.

Baysu çalışmalarında koruyucu faktörlere de odaklanmıştır. Gruplar arası temasın bir çeşit sosyal kapital işlevi göreceği fikrinden yola çıkarak, göçmen çocukların yerli çocukları ile arkadaşlığının, göçmen çocukların okul başarısını olumlu yönde etkilediği bulunmuştur (Baysu & de Valk, 2012; Baysu ve ark., 2014). Bir diğer koruyucu faktör ise okulların öğrenciler tarafından ne derece eşit ve adil algılandığıdır. Eğer okul daha adil bir okul olarak algılanıyorsa, bunun hem ayrımcılığın hem de olumsuz kalıp yargı tehdidinin etkilerini azalttığı bulunmuştur (Baysu ve ark., 2016). Bir başka çalışma ise okulların ve öğretmenlerin kültürel çeşitliliğe yaklaşımını incelemiş, çok kültürlü, renk körü ve asimilasyoncu modellerin etkilerini karşılaştırmıştır (Celeste, Baysu ve ark., 2019). Bu çalışmada, çok kültürlülüğe değer verilen, ayrımcılıkla mücadele edilen ve renk körü ya da asimilasyoncu modelleri benimsemeyen okullarda göçmen çocuklarının en az yerli çocuklar kadar başarılı oldukları bulunmuştur. Okul başarısının yanı sıra, çok kültürlülüğün benimsendiği okullarda, göçmen çocuklarının öğretmenleriyle ilişkilerinin de çok daha olumlu olduğu bulunmuştur (Baysu ve ark., 2021).

Özet olarak, Baysu yaptığı çalışmalarda göçmen çocuklarının okul başarılarının sadece kendi veya ailelerinin bilgi ve becerilerinden değil, okullarda yaşanan sosyal psikolojik pek çok etkenden ve toplumsal uyum süreçlerinden de etkilendiği göstermektedir.

Kaynaklar

Baysu, G., Hillekens, J., Deaux, K. & Phalet, K. (2021). How diversity approaches affect ethnic minority and majority adolescents: teacher-student relationship trajectories and school outcomes. *Child Development, 92*(1), 367-387. <https://doi.org/10.1111/cdev.13417>

Celeste, L., Baysu, G., Meeusen, L., Kende, J., & Phalet, K. (2019). Can School Diversity Policies Reduce Belonging and Achievement Gaps between Minority and Majority Youth? Multiculturalism, Colorblindness, and Assimilationism Assessed *Personality and Social Psychology Bulletin, 45*(11), 1603-1618. <https://doi.org/10.1177/0146167219838577>

Baysu, G, de Valk, H., & Alanya, A (2018). School trajectories of the second-generation of Turkish immigrants in Sweden, Belgium, Netherlands, Austria and Germany: The role of school systems, *International Journal of Comparative Sociology, 59*(5-6): 451-479. <https://doi.org/10.1177/0020715218818638>

Baysu, G., Celeste, L., Brown, R., Verschueren, K., & Phalet, K. (2016). Minority adolescents in ethnically diverse schools: Perceptions of equal treatment buffer threat effects. *Child Development, 87*(5), 1352-1366. <https://doi.org/10.1111/cdev.12609>

Baysu G., Phalet K., & Brown, R. (2014). Relative group size and minority school success: The role of intergroup friendship and discrimination experiences. *British Journal of Social Psychology*, 53(2), 328-349. <https://doi.org/10.1111/bjso.12035>

Baysu, G. & Phalet, K. (2014). Avrupalı ikinci nesil Türk göçmenlerin okul başarısı *Türk Psikoloji Yazıları Göç Özel sayısı* [Special issue on Turkish migration],17(34), 36-52. <https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpy1301996120140000m000073.pdf>

Baysu, G. & de Valk, H. (2012). Navigating the School System in Sweden, Belgium, Austria and Germany: School segregation and second generation school trajectories. *Ethnicities*, 12(6), 776-799. <https://doi.org/10.1177/1468796812450857>

Steele, C. M., Spencer, S. J., & Aronson, J. (2002). Contending with group image: The psychology of stereotype and social identity threat. In *Advances in experimental social psychology* (Vol. 34, pp. 379-440). Academic Press.

TÜRKİYE’DE MÜLTECİLERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR VE HİZMETLER

*Dr. Öğr. Üyesi Mira ASSADI

ÖZET

Göç ve mültecilik tarih boyunca yaşanan bir olgu olmuştur. İnsanlar yaşamlarını korumak veya refah içinde yaşayabilmek için göç etmiş veya sığınma talebinde bulunmuşlardır. Göçlerin yaşanmasında savaş, çatışma, doğal veya doğal olmayan afet, kuraklık, kıtlık vb. nedenler etkili olmuştur. Ancak eski çağlarda ülkeleri birbirinden ayran keskin sınırlar olmadığı için, göç ve sığınmacılık olgusu günümüzden daha farklı biçimde yaşanmıştır. Ulus devletlerin kuruluşuyla birlikte göç ve mültecilik olgusu da farklı bir nitelik kazanmış ve politik bir konuya dönüştürülmüştür. Birleşmiş Milletler tarafından ortaya çıkan 28.07.1951 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesinde, mülteci “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen her şahıs” mültecilik ise “bir kişinin yabancı bir devletin ülkesine, diplomasi temsilciği ya da konsolosluk binalarına, savaş gemileri ya da devlet uçaklarına girerek kendi devletince ya da başka bir yabancı devletçe kendisine karşı yapılan baskılardan ya da yasal

¹ İstanbul Aydın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü.
Email: miraassadi@aydin.edu.tr. ORCID 0000-0002-7131-2701. Diğer isim
Fahimeh HOSSEINEZHAD HENDVARI.

kovuşturmalardan kaçmasını ve bu açıdan sığınmak istediği devletin güvencesini elde etmesi” olarak tanımlanmıştır. Burada en önemli soru, mülteciliğin bir sorun olarak mı yoksa bir durum olarak mı değerlendirilmesidir. Günümüzde göç, kitlesel göç ve mültecilik, toplumlar ve devletler tarafından bir sorun olarak tanımlanabilmektedir. Ulus-devlet, yurttaşlık ve vatandaşlık anlayışı, homojen toplumsal yapı ve kültürün önemi, yabancıların “sorun kaynağı” olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. Ekonomik ve istihdam kısıtlamaları ve sınırlı kaynaklar, göç olgusunun sorun olarak ele alınmasında etkili faktörlerdir. Oysa göçmenlerin ekonomiye ve üretime katkısından da söz edilebilir. Göçmenlerin ülkeye alınması politik prestij, çok kültürlük ve küresel gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltmaya yönelik de etkili olabilir.

Mülteciler ve sığınmacılar kendi ülkelerini geride bırakıp başka bir ülkeye yerleştikleri için ekonomik, sosyal, kültürel ve güvenlik anlamında dezavantajlı konumda yer alırlar.

Sosyal politika ve sosyal hizmetlere olan gereksinim tam da bu noktada kendini göstermektedir. Dünya genelinde her ülke kendi koşullarına göre mültecilere yönelik farklı sosyal politika önlemleri almaktadır. İstihdam imkanları geniş olan ülkeler mültecilere istihdam sağlamaya çalışırken az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler sosyal politika önlemleri almakta zorlanabilir. Mültecilere yönelik sosyal politika belirlemede ve sosyal hizmetler sunmakta mülteciliğe yol açan faktörler, mültecilerin profili, sorunları ve gereksinimleri, mültecilik süreci, mültecilerin hukuki sorunu, kimlik sorunu, insan kaçakçılığı mağduriyeti, hukuki, ekonomik, sağlık, psikolojik, barınma ve eğitim gibi sorunlar dikkate alınmalıdır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (United Nations High Commissioner for Refugees UNHCR) 2019 verilerine göre Dünya geleninde 79,5 Milyon kişi çatışma, zulüm veya doğal afetler nedeniyle zorla yerinden edilmiştir. Bu rakam 2020 yılında 82,4 milyona yükselmiştir. 2019 yılında mültecilerin üçte ikisi sadece beş ülkeden gelmiştir: Suriye, Venezuela, Afganistan, Güney Sudan ve Myanmar. Mültecilerin yüzde 73'ü komşu ülkelerine sığınmıştır. Örneğin Türkiye hem transit hem istikamet ülke olarak coğrafi konumu nedeniyle bu göç hareketinin hedefi olmuş ve 4 milyondan fazla Suriyeliye ev sahipliği yapmıştır. Türkiye, mültecilik ve sığınmacılık alanında uluslararası hukuki bir düzenleme olan Cenevre sözleşmesini 1961 yılında imzalamıştır. Ancak koyduğu coğrafi çekince nedeniyle kendi doğusundan gelen sığınmacılara mülteci statüsü sağlayamamasını ifade etmiştir. 2011 yılında Suriye iç savaşı sonucu Türkiye'ye sığınan kişilerin sayısı milyonları bulunca 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu düzenlenmiş ve 11.04.2013 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanarak 11 Nisan 2014'te yürürlüğe girmiştir. Bu kanun kapsamında 2014 yılında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuş ve Suriyelilere Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında geçici koruma sağlanmıştır. Uluslararası koruma talep eden Suriyeliler için Türkiye açık sınır politikasını uygulamış ve imzaladığı uluslararası sözleşmeler gereği sığınmacıları zorla geri göndermeme ilkesine uymuştur. Ayrıca sığınmacıların kendi ülkelerinde barışın sağlanmaması sürecince Türkiye'de kalmalarına izin verilmiş ve kamplara insani yardım sağlanarak Suriyeliler için geçici koruma statüsü oluşturulmuştur. Türkiye'de Göç İdaresi Genel Müdürlüğü göçmenler için 157 İnsan Ticareti Mağduru Acil Yardım ve İhbar Hattını kurmuş ve 20.08.2015 tarihinde Yabancılar İletişim Merkezi (YİMER) adını alan ihbar

hattı, yabancıların sorunlarını çözüme kavuşturmak, onları bilgilendirmek ve topluma dahil etmeyi hedeflemiştir.

Sosyal hizmetler anlamında Türkiye’de mülteciler, farklı kuruluşlardan ve devlet kurumlarından çeşitli sosyal ve mali yardımlar alma hakkına sahiptir. Buna gıda ve ev eşyası yardımı ve nakit yardım dahildir. Sosyal yardımlar kapsamında mülteciler, illerde valilikler tarafından koordine edilen sosyal yardımlardan yararlanabilmektedir. Ayrıca Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) bir defaya mahsus nakdi yardım, gıda dışı madde, kömür yardımı, eğitim yardımı, barınma, sağlık vb. yardımlar sunmaktadır. Belediyeler de mülteci ve sığınmacılara sosyal yardım sağlayabilir. Belediyelerin sağladığı yardımlar bölgede mültecilerin yoğunluğu ve belediyenin kaynaklarına göre farklılık göstermektedir. Yardım paketleri içerisinde kömür, gıda, giyim ve diğer gıda dışı maddeler bulunabilir. Yardımlardan yararlanabilme kriterleri ise belediyeler tarafından belirlenmektedir.

Sosyal yardıma ek olarak mülteciler Psiko-Sosyal Destek de sunulmaktadır. Sosyal Hizmet bağlamında mültecilere psiko-sosyal destek, eğitim ve danışmanlık hizmetleri verilmekte, kırılgan mülteciler belirlenmekte ve sosyal hizmet sunan kurumlara yönlendirilmektedir. Sosyal Hizmet Merkezleri ayrıca iki tür yardım programı için başvuruları kabul etmektedir: Sosyo-ekonomik destek ve Engelli Evde Bakım Yardımı.

Eğitim Yardımı kapsamında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB), Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Türk Kızılay ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) faaliyet göstermektedir. Türkiye’de ASHB’nin 2003 yılından bu yana Türk vatandaşları ve Türkiye’de ikamet eden yabancılar için

(anaokulundan 12. sınıfa kadar) uyguladığı Eğitim için Şartlı Nakit Transferi programının bir uzantısı olarak mülteci çocuklara Eğitim için Şartlı Nakit Transferi adı verilen bir sosyal yardım programı da uygulamaktadır.

Mültecilere yönelik sosyal politikaların en önemlisi, ücretsiz sağlık hizmetleri olmuştur. Ücretsiz sağlık hizmetleri kamu hastaneleri ve Göçmen Sağlığı Merkezlerinde verilmekte ve daha etkin sağlık hizmet sunabilmek adına tercüman eşliğinde süreç yürütülmektedir. Göçmen Sağlığı Merkezlerinde yabancı sağlık çalışanları için de istihdam sağlanmıştır. Çalışma izni ve istihdam kapsamında yabancıların Türkiye’de çalışmaları ile ilgili esaslar 13/08/2016 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanununda düzenlenmiş ve mültecilere çalışma izninin verilebilmesi yasallaştırılmıştır. Sonuç olarak Türkiye’de mültecilere yönelik sosyal politikalar ve hizmetlerin geliştirilmesi için bazı öneriler sunulabilir; mülteciler ve sığınmacıların uluslararası göç politikası bağlamında insan haklarının korunması, hak temelli yaklaşım ile mülteciler için sosyal adaletin sağlanması, ulusal politikalar bağlamında mültecilerin konumunun yasallaştırılması, resmî kurumlarla teması geçmelerinin sağlanması ve böylece kimlik sorununu ortadan kaldırması. Mültecilere yönelik sosyal hizmetleri geliştirmek için uluslararası ve ulusla kurum ve kuruluşların işbirliği yapması ve mültecilik sorununun küresel bir bağlamda ele alınması oldukça önemli bir husustur.

Anahtar Kelimeler: Mültecilik, Sosyal Politika, Sosyal Hizmetler.

****Sempozyumda bildiri sunan diğer hocalarımız:***

- Göçün Güvenlikleştirilmesi (Prof. Dr. Barış ÖZDAL)
- Afganistan'daki Son Gelişmeler ve Göç Üzerine Etkileri (Ahmet GÖRMEZ)
- Ortadoğu'da İç Savaşlar, Göçler ve Türkiye (Ali SEMİN)
- Uluslararası Siyaset ve Göç (Muzaffer BACA)
- Göçler Tarihi (Prof. Dr. Osman YORULMAZ)
- Türkiye'ye Yapılan Göçlerdeki Niteliksel Farklılıklar (Doç. Dr. Kader ÖZLEM)
- Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Göç (Doç. Dr. Çiğdem NAS)
- Türkiye'de Göç ve İktisadi Sonuçları (Prof. Dr. Sedat AYBAR)
- Göçmenlere Yönelik Tutumlara Etki Eden Değerler ve Demografik Faktörler (Prof. Dr. Veysel BOZKURT)
- Entegrasyon Sürecinde Kültürel Yakınlığın Etkisi (Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL)
- Türkiye'de Göçün Sosyolojik Etkileri (Prof. Dr. Hacı DURAN)
- Göç: Bağlanma Nesnesinin Kaybı, Aileler ve Çocuklar Neler Yaşıyor? (Prof. Dr. Cebrail KISA)
- Göç ve Aile Sağlığı (Öğr. Gör. Kahraman EROĞLU)

